

BRIGITA BUŠMANE

NĪCAS
IZLOKSNES
VĀRDNĪCA

A-I

Latvijas Universitātes
Latviešu valodas institūts

Brigita Bušmane

NĪCAS IZLOKSNES VĀRDNĪCA

A–I

Rīga, 2017

Bušmane, Brigita. *Nīcas izloksnes vārdnīca. A–I*. Atb. red. Agris Timuška. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2017, XXXVIII + 887 lpp. Elektronisks izdevums.

LU Latviešu valodas institūts

Adrese

Akadēmijas laukums 1, 902./903. kab., Rīga, LV-1050

Tālr. +317 67227696, e-pasts latv@lza.lv

Vārdnīca sagatavota ar Valsts pētījumu programmas “Nacionālā identitāte (valoda, Latvijas vēsture, kultūra un cilvēkdrošība)” un Valsts pētījumu programmas “Letonika – Latvijas vēsture, valoda, kultūra, vērtības” atbalstu.

Apstiprināta publicēšanai ar LU Latviešu valodas institūta 2017. gada 4. decembra Zinātniskās padomes sēdes (protokola Nr. LaVI-V12.1/6) lēmumu.

Recenzenti:

Dr. philol. Juris Baldunčiks, Ventspils Augstskola (Latvija)

Dr. philol. Regīna Kvašīte (Regina Kvašytė), Šauļu Universitāte (Lietuva)

Dr. philol. Vilma Šaudiņa, Daugavpils Universitāte (Latvija)

Priekšvārda, īsu ziņu par izloksnes īpatnībām un vārdnīcas uzbūves apraksta tulkojums angļu valodā: *Dr. philol. Agris Timuška*

Vāka dizainu veidojusi Sanda Rapa

Vāka noformējumā izmantota Anetes Veideles fotogrāfija

Pieejams lejuplādēšanai LU LaVI mājaslapā

<http://www.lulavi.lv/lu-lavi-gramatas-2005-/2017-gads>

ISBN 978-9984-742-95-3

© Brigita Bušmane, autore
© Agris Timuška, tulkotājs
© LU Latviešu valodas institūts

Priekšvārds

"Nīcas izloksnes vārdnīca" ir pilna tipa vienas izloksnes vārdnīca, kurā ietverta Nīcā reģistrētā leksika, nešķirot specifisko, izloksnei raksturīgo vārdu krājumu no literārās valodas vārdu krājuma. Tomēr šī vārdnīca ir relatīvi pilna, jo izloksnē, tāpat kā visā valodā, norit nepārtraukts attīstības process, tāpēc nekad nav iespējams fiksēt absolūti visus vārdus un to nozīmes, izsekot vārdu nozīmju maiņai, nozīmju pārnēsumiem un lietojumam visdažādākajās situācijās. Taču kopumā apzinātais valodas materiāls atklāj izloksnes bagātību un izteiksmes savdabību.

Nīcas izloksni runā Dienvidrietumkurzemē Nīcas un Otaņķu pagastos, kas atrodas apmēram 20 km uz dienvidiem no Liepājas. Ziemeļos tie robežojas ar bijušo Pērkones pagastu (kas tagad ietilpst Nīcas novadā un kur runā Pērkones izloksni) un Grobiņas pagastu, austrumos ar Bārtas un Dunikas pagastu, dienvidos ar Rucavas pagastu.

Nīca un Otaņķi ir etnogrāfiski bagāts novads, kas ierakstījis spilgtas lappuses latviešu tautas materiālajā un garīgajā kultūrā. Krāšņais nīceniņu tautastērps, bagātais tautasdziesmu pūrs, garais sauciens – tās ir tikai dažas no vērtībām, ar ko nīceniņi var lepoties un ko glabā arī šodien. Un valoda! Par vairākām senākām izloksnes iezīmēm liecības rodamas ne tikai tautasdziesmās, kur nereti saglabājušies mūsdienās izzuduši vārdi. Novada valodā jau 17. un 19. gadsimtā ir ieklausījušies arī vietējie ilggadējie mācītāji Jānis Langijs un Gustavs Braže un to ir ietvēruši savās vārdnīcās (Langijs, Braže). 19. gadsimta pēdējā desmitgadē ierosmi savai daiļradei te ir guvis tolaik Nīcas skolas skolotājs, jaunais rakstnieks Jēkabs Janševskis, jo "latviešu valoda šē vēl vesela un skaidra. Tautas gara mantas šē vēl var vākt un dabūt pa pilnam". (Mēnešrakstā *Burtņieks*, 1933, 9. nr., 684. lpp.) Savukārt izcilais valodnieks Kārlis Milēnbahs, 20. gadsimta sākumā apbraukādams Latviju, vācot izlokšņu leksiku apjomīgajai "Latviešu valodas vārdnīcai" (ME, EH), Nīcā uzturējies trīs dienas, lai varētu ar "Nīcas jo ievērojamo izloksni pamatīgāki iepazīties". (Milēnbahs II 84)

Tomēr jau 1892. gadā Nīcas skolotājs Mārtiņš Sprīņģis par Nīcas Lejnieku izloksni ir rakstījis: ".. izloksne ar katru gadu manāmi dilst. Pat vecāko lejnieku mutēs tā vairs nav pilnīgi pastāvīgi valdoša". (Etn. 1892, 155) Šis process ir turpinājies 20. gadsimtā un vēl straujāk 21. gadsimta sākumā. Taču vēl 20. gadsimta beigās, dzīvodams Jūrmalcīemā, daudzus novadam raksturīgus vārdus ir saklausījis rakstnieks Olafs Gūtmanis un iesaistījis tos savos dzejoļos, arī darbā "Jūrmalcīems" (Gūtmanis).

Nīcas izloksnes vārdu krājums sistemātiski ir apzināts pagājušā gadsimta 70., 80. gados, par teicējiem izraugoties galvenokārt vecākās vai visvecākās paaudzes, pat vēl 19. gadsimta 70., 80. gados dzimušus, nīceniņus. Kopš 2011. gada ir precizētas vārdu nozīmes, pārbaudīts vairāku leksēmu lietojums pārsvarā vecākās paaudzes pārstāvju valodā. Tādējādi apkopotais vārdu krājums, sastatot to ar publicētajiem materiāliem, pamatos sniedz ieskatu nīceniņu valodā, tās izmaiņas gadsimta gaitā. Tas, ietverot liecības par novada vēsturi, visdažādākajām dzīves jomām, par gadsimtos uzkrāto pieredzi, tradīcijām, ļaužu dzīves uztveri un novadniecisko patību, kas sakņojas Lejaskurzemes etniskās vēstures daudzslāņainībā, reizē atklāj izloksnes straujo attīstību, kad literārās valodas resp. sarunvalodas ietekmē zūd arhaiskās valodas parādības. Par to liecina vairāku izloksnes fonētisko un gramatisko iezīmju zudums, to nekonekventā izpausme. Vērojama arī dialektālā vārdu krājuma sašaurināšanās, jo mūsdienās nav izdevies fiksēt daudzus vārdus no 20. gadsimta 70., 80. gados pierakstītā materiāla. Tāpēc Nīcas izloksnes leksika ir izmantojama turpmākajos pētījumos dažādos aspektos, piemēram, valodas vēstures un valodu kontaktu, izlokšņu un literārās valodas mijiedarbes, izlokšņu dinamikas izpētē, arī pētījumiem semantikā un sastatāmajā valodniecībā.

Paldies visiem nīceniņiem, kuri devuši savu artavu šajā darbā! Lai pieminam jau mūžībā aizgājušos, kas vairākus gadus ar saviem stāstiem devuši iespēju ieskatīties Nīcas ļaužu ikdienā, ieklausīties viņu valodā! 70., 80. gados tie bija Ģēda Kupše (1878–1979), skolā mācījusies trīs ziemas, sniegusi ziņas par augiem, apģērbu; Anna Kļava (1886–1979), sniegusi ziņas par

mājsaimniecību, apgaismošanu; Katrīna Ignāte (1890–1986), pamatskolas izglītība, sniegusi ziņas par dzīvi muižā, dzīvniekiem, putniem, lopkopību, zemkopību, augiem, saldūdens zvejniecību, transportlīdzekļiem, apgaismošanu, mājsaimniecību, ēdieniem, apģērbu, ģimenes godībām, ieražām, slimībām, precizējusi informāciju par vārdu nozīmēm; Ilze Ruika (1892–1984), skolā mācījusies trīs ziemas, teikusi tautasdziesmas, precizējusi informāciju par vārdu nozīmēm; Ilze Mielava (1893–1982), skolā mācījusies trīs ziemas, sniegusi ziņas par zemkopības darbarīkiem, zvejniecību, dzīvniekiem, mājsaimniecību, mēbelēm, vēršanu, aušanu; Katrīna Pirtiece (1893–1972), sniegusi ziņas par augiem, ēdieniem, apģērbu; Katrīna Čirkše (1895–1973), skolā mācījusies trīs ziemas, sniegusi ziņas par senajiem lauku darbiem, mājsaimniecību, ģimenes godībām, ieražām, apģērbu, apaviem; Maiga Krētaine (1895–1979), skolā mācījusies trīs ziemas, sniegusi ziņas par augiem, zemkopību, zvejniecību, mājsaimniecības priekšmetiem, apģērbu; Ilze Māliņa (1897–1989), sniegusi ziņas par augiem, zemkopību, lopkopību, mājsaimniecību, mēbelēm, vēršanu, aušanu, ēdieniem, precizējusi informāciju par vārdu nozīmēm; Andrejs Otaņķis (1901–1975), pamatskolas izglītība, sniedzis ziņas par zemkopību, celtniecību, namdara un galdnieka darbu, mājsaimniecības priekšmetiem; Miķelis Jūrmalis (1902–1989), beidzis piecas klases, sniedzis ziņas par zivīm, zvejniecību, senajiem lauku darbiem, zemkopības darbarīkiem, lauksaimniecības mašīnām; Katrīne Vērniece (1904–1986), skolā mācījusies trīs ziemas, sniegusi ziņas par zemkopības darbarīkiem, ēdieniem, precizējusi informāciju par vārdu nozīmēm; Jānis Kļava (1906–1983), skolā mācījies divarpus ziemas, sniedzis ziņas par zemkopību, zemkopības darbarīkiem, plostnieka darbu; Margrieta Runne (1911–2001), pamatskolas izglītība, beigusi arī lopkopības skolu, precizējusi informāciju par vārdu nozīmēm.

20. gadsimta 80. gados savas dzimtās izloksnes apzināšanā dialektoloģijas prakses laikā bija iesaistījušies bijušā Liepājas Pedagoģiskā institūta (tag. Liepājas Universitātes) studenti. Plašāku vārdu krājumu savākusi nīcēniece Spodra Diķe. Nīcas izloksnes materiālus ir vākusi un pētījusi arī Latvijas (Valsts) Universitātes studente nīcēniece Māra Dinne (Sproģe). Dažu izloksnes īpatnību izplatībai un noturībai dažādu paaudžu valodā savās ģimenēs (skolotājas Birutas Bumbules vadībā) izsekojušas vairākas Nīcas vidusskolas skolnieces. Paldies par šiem materiāliem, kas ir izmantoti nozīmju precizēšanā un ilustrēšanā.

Jauni izloksnes materiāli ir apzināti pēdējā desmitgadē, uzsākot darbu pie Nīcas vārdu krājuma apkopošanas. Paldies par atsaucību visiem, kuru stāstījumi, atbildes ir ļāvuši gūt ieskatu izloksnē 21. gadsimta sākumā. Viņu vidū īpaša pateicība Jēkabam Bozim (1923), Alvīnei Šķiperei (1929), Milijai Otaņķei (1932–2017), Jānim Jūrmalim (1937), Alīdai Vārnai (1933). Paldies arī Gitai Vanagai, kas pēdējos gados vienmēr ir bijusi atsaucīga dalīties ar savā darbā – Nīcas Senlietu krātuves vadīšanā – gūtajiem vērojumiem par dažādu paaudžu valodu.

Ar pateicību ir pieminamas kolēģes, kas ar rosinošiem padomiem, atbalstu ir veicinājušas darba tapšanu, – Lejaskurzemes izlokšņu ilggadējā pētniece, Liepājas Universitātes profesore *Dr. habil. philol.* Benita Laumane un Latvijas Universitātes Latviešu valodas institūta direktore *Dr. habil. philol.* Ilga Jansone.

Paldies par vērtīgiem padomiem un konsultācijām muzikologam *Dr. phil.* Mārtiņam Boiko, etnogrāfei *Dr. hist.* Anetei Karlsonai, etnomuzikologam *Dr. art.* Valdim Muktupāvelam, folkloristei *Dr. h. c.* Mārītei Vīksnai.

Paldies visiem, kas izveidoja Nīcas izloksnes leksikas elektronisko kartotēku un sagatavoja manuskriptu publicēšanai. Nīcas izloksnes elektronisko kartotēku veidojušas *Mg. hum.* Marita Silkāne, *Mg. hum.* Anda Meistere, *Mg. hum.* Anete Daina, *Mg. hum.* Ingrīda Sjomkāne, *Mg. hum.* Ilona Akmentiņa (Dzene), *Mg. hum.* Agita Kazakeviča, *Mg. hum.* Kristīne Mežapuķe; studentes Laura Kalēja, Dace Seile, Madara Kalniete, Evija Balcere, Ginta Augule, Ineta Taškāne, Lelde Jansone, Madara Madalāne. Darbs ar Nīcas izloksnes vārdnīcas manuskriptu: *Mg. hum.* Marita Silkāne, *Mg. hum.* Anete Daina, *Dr. philol.* Liene Markus-Narvila.

Autore pateicas par darba vērtējumu un rosinošajiem ieteikumiem recenzentiem profesoram *Dr. philol.* Jurim Baldunčikam (Ventspils Augstskola), profesorei *Dr. philol.* Vilmai Šaudiņai (Daugavpils Universitāte) un docentei *Dr. philol.* Regīnai Kvašītei (Šauļu Universitāte).

Īsas ziņas par Nīcas izlokšnes fonētiskajām, vārddarināšanas un gramatiskajām īpatnībām

Nīcas izlokšne ir vidus dialekta izlokšne, kurā sastopamas kursisko izlokšņu un zemgalisko izlokšņu īpatnības.

Izlokšnē ir divas **pamatintonācijas**: stieptā (~), kas atbilst triju intonāciju apgabala stieptajai intonācijai – *māja, sēne, dūmi, kaīna, laūks*, un nestieptā, kurā saplūdušas triju intonāciju apgabala lauztā un krītošā intonācija un kas tradicionāli apzīmēta ar lauztās intonācijas zīmi – jumtiņu (^) – *lācis, dēle, dzīt, grūst, darva, gulbis*. Abas intonācijas izlokšnē ir droši saklausāmas **saknes zilbēs**. Ir vairāki vārdi, kas izlokšnē tiek runāti gan ar stiepto, gan nestiepto intonāciju, piemēram, *čīrkstēt // čīrkstēt, dāvana // dāvana, duôt // duôt*.

Piedēkļos un gala zilbēs bieži ir grūti noteikt intonāciju, dažkārt tā var būt atkarīga no runas tempa. Šajās zilbēs nereti ir vērojama svārstīšanās pat viena teicēja runā, piemēram, atvasinājumos ar piedēkļiem *-aīn- // -aīn- (cēřpaīns // cēřpaīns), -īb- // -īb- (labība // labība), -niēk- // -niēk- (namelniēks // namelniēks)*, nomenu locījumu formās – *gadā // gadā*, verbu formās – *aūgām // aūgām*.

Priedēkļos *aiz-, ie-, nuo-, pār-* un *pie-* sastopama kā nestieptā, tā arī stieptā intonācija – *aīzbraūkt // aīzbraūkt; iējūgt // iējūgt, iēspiēst // iēspiēst; nuōkārt // nuōkārt, nuōraūt // nuōraūt; pāriēt // pāriēt; piēsiēt // piēsiēt, piēlabināt // piēlabināt*.

Priedēkļos *ne-, pa-, sa-* atsevišķās pozīcijās dažkārt saklausīta izteikta krītošā intonācija, kas apzīmēta ar gravi (˘), piemēram, kontrahētajos garumos, kas rodas, savelkot divu zilbju vokāļus vienā zilbē: *nēs(m)u // (arī nestieptā intonācija *nēsmu*) < nešmu, nēsi < neesi*; ja nākamā zilbe sākas ar patskani vai divskani: *nēšed, pāaūdze, pāšest, sāaūst, sāšesties*. Krītošā intonācija palaikam dzirdama atvasinājumos ar *jā-, ne-*, kam sekojošais patskanis *i* vai *u* saplūst ar *a* vai *e* divskanī: *jāizdara, jāispurina, nēisnāk, nēustraūkt*; retumis konstatēts arī stiepti intonēts divskanis: *jāistiēk, neīzgulējis*.

Priedēkli *uz-* parasti ir isais patskanis *u*, bet palaikam ir saklausītas stieptā, nestieptā un (gadījumos, ja seko balsīgie līdzskaņi) arī kāpjoshi krītošā intonācija, kas apzīmēta ar puslociņu (˘): *ūsceļ, ūziēt, ūskuōž, ūskabināt, ūzgāza, ūzlikt, ūzmaūc, ūzraūt*.

Ja pamatvārdā saknes zilbē ir nestieptā intonācija, dažkārt deminutīvos ar *-elis, -ele* ir arī stieptā intonācija: *draūģelis // draūģelis < draūgs, dārželis // dārželis < dārzs*.

Nīcas izlokšnes **fonētikā** ir daudz kopīgu parādību ar latviešu literāro valodu un citām vidus dialekta izlokšnēm. Skaņu sistēma ir tāda pati kā literārajā valodā, bet sastopamas vairākas atšķirības skaņu lietojumā.

Vairākas izlokšnei raksturīgas vokālisma kvalitātes maiņas vērojamas saknes zilbēs:

- līdzskaņu *b* un *v* priekšā paretam ir saglabāts patskanis **u**: *dubēns, suvēns, zuve, duj, dujdubenis, dujstuōbrine*;
- **u**-skaņa sastopama vairākos aizguvumos un svešvārdos, kam literārajā valodā ir *a* vai *o*-skaņa: *cūlla – colļa, kuliēris – holēra, šuseja – šoseja, stuīmpa – staīmpa*;
- platā **ē** resp. **ē** skaņa konsekvēnti tiek lietota a) nenoteiksmē: *ceļt, dzēst*, b) nereti verbos ar izskaņu *-ināt*: *ceřpināt, deřzināt, ēdināt*, c) dažos saliekteņos, kur literārajā valodā lieto šauro skaņu: *seřdiēna, svēdiēna, dzēlzceļš*, d) verbu *bēgt* un *degt* pagātnes formās: *bēga, deģa*, e) priedēklī *ne-*, ja nākamajā zilbē arī seko **ē** resp. **ē**: *neředzu, neņesu*. Verba *derēt* tagadnes formās dzirdams gan platais **ē**, gan šaurais **e**: *deř // deř*. Sastopams arī platais **ē**, **ē**, kas *r* priekšā radies no *a*: *deřināt, sēřkans*;
- patskanis **i** verbā *pīldināt* 'peldināt'.

Salīdzinot ar literāro valodu, atšķirīga vokāļu kvalitāte vērojama vairākos gadījumos

piešķirīgs patskanis ir arī, piemēram, vārdos *āmars, klaīnbars, lukteris, misenis, muzukants*.

Izloksnē ir vērojami vairāki patskaņu resp. divskaņu kvantitatīvi pārveidojumi, piemēram:

- *a* un *e* pagarinājums tautosillabiska *r* priekšā saknes resp. uzsvērtajās zilbēs: *dārbs, bārgs, sērde, vērgs*; *i* un *u* pagarinājums vai diftongizējums tautosillabiska *r* priekšā: *cīrpt, izmīrkt, dzīrnas, ziērgs, siērms, gūrkte, kūrkt, štūrmelis, stuōrms, buōrste*;
- patskaņa saīsinājums vārdos *vel, līdz*;
- garu patskaņu un divskaņu saīsinājums, pieslienoties nākamajam vārdam runas plūsmā, tas ir, proklīzē, piemēram, vārdos *kad-reiz, kuo > ku, vai > va*;
- piedēkļa patskaņa *ī* saīsinājums verbu pagātnes formās, kā arī no tām atvasinātajos substantīvos līdzskaņa *j* priekšā: *dariju, pelnija, adijums, puōstijums*;
- patskaņa saīsinājums piedēklī *-nīc-*: *degutnica, pavārnica*, retāk piedēkļos *-āj-, -tāj-*: *līēpajnieki, mācītājs, skuōluotais*;
- sena īsa patskaņa pagarinājums adverbos *citūr, visūr, nekūr*.

Patskaņu zudums vērojams piedēkļu zilbēs, piemēram:

- *u* zūd pagātnes aktīvā divdabja formās aiz *j*: *varēši < varējuši, saskreīši < saskrējuši*, kā arī vārdā *kreīms < krejums*;
- *a* zūd vīriešu dzimtes noteikto adjektīvu un numerāļu vienskaitļa datīvā: *mazaim < mazajam, trešaim < trešajam*, kā arī vārdā *palgs < palags*.

Saknes zilbē palaikam zūd neuzsvērts patskanis: *paūsaris < pavasaris, šuōvkar < šuōvakar*.

Sastopamas liecības par zemgaliskajām izloksnēm raksturīgo anaptiksi, tas ir, par īsa patskaņa iespraudumu aiz līdzskaņa *r*, retāk *l*. 19. gadsimta 80. gados izloksnē ir reģistrēts normāla garuma patskaņa iespraudums (*ilagi, irabe, zirags*), bet 20. gadsimta 70., 80. gados anaptikse saklausīta dažu visvecāko nīcenieku valodā aiz *r* (*sarakani svaraki, barakstītes*), gadsimta beigās dažkārt arī ar nenoteiktu patskaņa kvalitāti (*dař'zs, beř'ns*) vai arī anaptikse nav konstatēta, bet ir saglabāts nepagarināts patskanis tautosillabiska *r* priekšā (*vař'ds, tař'ps*).

Ar epentēzi (tas ir, patskaņa iespraudumu) laikam radies divskanis *ai* vārdā *paīrīt*.

Atšķirības no literārās valodas vērojamas gala zilbju vokālismā:

- vaļējās gala zilbēs patskani pa lielākajai daļai izrunā nebalsīgi, nedaudz reducē (vārdnīcā ir saglabāts nereducētais patskanis), ātrā vai nevērīgā runā gala zilbes patskanis reizēm arī zūd: *māja > māj^a > māj*; patskanis tiek vājināts, dažkārt – ātrā vai nevērīgā runā – izmests arī slēgtajās gala zilbēs: *svēdiēns < svētdiēnas (kreķli), tād^s < tādas, atraūgs < atraūgas*;
- īsais patskanis bieži zūd atvasinājumos ar *-ītis, -ietis, -ris, -lis*: *kraīmpīc < kraīmpītis, skruōders < skruōderis; putnels < putnelis*;
- gala zilbju patskaņi dažkārt zūd arī *-ājo-, -ējo-* un *-ōjo-*celmu verbu tagadnes daudzskaitļa 2. personas formā: *duōmāj^t < duōmājat, traūcēj^t < traūcējat, klibuoj^t < klibuojat*.

*o-*celmu vienskaitļa nominatīvā vārdos, kur līdzskaņi *m, n, r, l* atrodas aiz kāda troksneņa, starp *m, n, r, l* un galotni *s* reizumis tiek iesprausts patskanis *i*: *iesmis, putnis, stipris, krēslis*.

Vairākas lokālas parādības sastopamas konsonantismā, piemēram, aizguvumos un svešvārdos, kuros ir *f* un *h*, literārās valodas *f* skaņu aizstāj līdzskanis *p*: *pabrīķis, praks, potoreja, pederīte, prišs, dipterīts*; līdzskanis *h* aizguvumos vārda sākumā nereti tiek atmests: *ēřmoņikas < harmonikas, ektārs < hektārs*, vai arī aizstāts ar *k*: *klōrs < hlōrs, kromāda < hromāda*.

Līdzskanis *c* literārās valodas *s* vietā dažkārt sastopams vārdos *pētercīlles, cīrups*, bet vārdā *cukurs* visvecākās paaudzes valodā retumis ir konstatēts arī līdzskanis *s*: *sukurs*.

Izloksnē fiksēti vairāki vārdi ar senu tautosillabisku *n*, piemēram, *aņka, bezdeliņga, daņgs, deņkts, laīncīties, luīnka, raīntīt, spraņgs*.

Līdzskanis *r* sastopams formās, kur tas radies no savienojuma ar *j*: *vara*, *vepri*, *stūra*, *dzeļ*, *speļ*; arī vairākos vārdos, kur *r* mīkstinājums velāru patskaņu priekšā ir etimoloģiski un fonētiski nepamatots: *grūta*, *kruōkas*, *kṛākt*, *ṛāpāt*.

Substantīvu *ījo*-celmu vienskaitļa nominatīvā un datīvā līdzskaņa *s* vietā palaikam sastopams mīkstinātais līdzskanis *š*: *puīšis*, *Aņšis*, *ķiršis*, *trušim*.

Vairāki vārdi tiek lietoti gan ar līdzskani *s* vārda sākumā, gan ar *š*: *stulbs* // *štulbs*, *smuki* // *šmuki*, *spirkts* // *špirkts*, *svīlpe* // *švīlpe*.

ījo-celmu vienskaitļa nominatīvā galotnes *š* priekšā, arī pronomenā *viņš* līdzskaņa *ņ* vietā sastopams arī *n*: *laūnadziņš*, *viņš*, līdzskaņa *ļ* vietā *l*: *celš*, *apaļš*, *dziļš*.

Dažos gadījumos vērojama līdzskaņu *k*, *g* saglabāšanās palatālu patskaņu priekšā: *cūkīna*, *māgiņa*.

Izloksnē vērojama līdzskaņu *j* un *v* vokalizēšanās tautosillabiskā pozīcijā aiz īsa patskaņa: *reī* < *rej*, *taūš* < *tavs*, *seū* < *sev*.

Fonētiski nemotivēti mīksti līdzskaņi fiksēti vairākos atvasinājumos ar izskaņām *-elis*, *-ele*: *buķelis*, *maīšelis*, *raģelis*, *krūzele*. Bet sastopami arī atvasinājumi ar šīm izskaņām bez līdzskaņa mīkstinājuma: *meņcelis*, *dadzelis*, *kazele*.

Vērojama *m* pārvēršanās par *n* sekojoša līdzskaņa *d* priekšā vārdos *ciņds*, *diņdēt*. Paretam reģistrēts vārds *stuņda* < *stuñda*.

Asimilācija balsīguma ziņā ir tāda pati kā literārajā valodā un citās izloksnēs:

- nebalsīgie troksneņi balsīgu troksneņu priekšā kļūst balsīgi un balsīgie troksneņi nebalsīgu troksneņu priekšā kļūst nebalsīgi: *abģuģināt* < *apģuģināt*, *palēgdama* < *palēkdama*, *vanaks* < *vanags*, *laps* < *labs*;
- *ln* > *ll*: *mēļš* < *mēļns*, *piļa* < *piļna*, *viļa* < *viļna*.

Visai bieži izloksnē vērojams līdzskaņu zudums:

- **j** zūd 1) aiz gariem patskaņiem un divskaņiem līdzskaņu priekšā a) vienzilbes vārdos: *vēš* < *vējš*, *vāš* < *vājš*, *straūš* < *straūjš*, *duņš* < *duņjš*, b) izskaņās *-ājs*, *-ējs*, *-tājs*: *arāš* < *arājs*, *dziēdātāš* < *dziēdātājs*, *kalēš* < *kalējs*, c) darāmās kārtas pagātnes divdabjos: *darīse* < *darījuse*, *atsacīse* < *atsacījuse*; 2) aiz lūpeņiem a) *ījo*-, *ē*- un *i*-celmu formās: *grāvus* < *grāvjus*, *lēpu* < *lēpju*, *guōvu* < *guōvju*, *zivu* // *zuvu* < *zivju* // *zuvju*, b) verbu tagadnes 3. personas formās: *grāb* < *grābj*; 3) vārda beigās aiz gariem patskaņiem un divskaņiem verbu tagadnes 3. personas formās īstenības izteiksmē, kā arī pavēles izteiksmē vienskaitļa 2. personas formās: *kṛā* < *kṛāj*, *apjā* < *apjāj*, *sē* < *sēj*, *sarā* < *sarāj*; 4) aiz īsa patskaņa atematiskā verba *būt* pagātnes formās: *bi* < *bij* < *bija*, *gā* < *gāja*; 5) morfēmu sadūrā: *vēlukteris* < *vēļlukteris*, *vēzuve* < *vējazuve*;
- **v** zūd vārda vidū 1) tautosillabiskā pozīcijā aiz gariem patskaņiem un divskaņiem: *tēš* < *tēvs*, *diēs* < *diēvs*; 2) skaņu kopā *-rv-*: *ciris* < *cīrvois*, *dures* < *duŗves*; 3) skaņu kopā *-lv-*: *cilēks* < *cīlvēks*, *gāla* < *galva*; 4) intervokālā pozīcijā: *klaū-ēja* < *klaūvēja*;
- **n** zūd vārda beigās 1) adverbos: *šuōdiē* < *šuōdiēn*, *pēr* < *pēr̄n*, partikulā *viē* < *viēn*; 2) aiz divskaņiem verbu pavēles izteiksmes vienskaitļa 2. personas resp. īstenības izteiksmes tagadnes 2. personas formās: *aū* < *aūn*; 3) *o*- un *ā*-celmu deminutīvu vokatīva formās, kas darinātas ar piedēkli *-īn-*: *dēlī* < *dēlīn*; 4) morfēmu sadūrā: *ciēmāte* < *ciēnmāte*, *jaūmāsa* < *jaūnmāsa*; 5) vārdā *bērs* < *bērns*;
- **ņ** zūd pronomenā *viš* < *viņš*;
- **r** zūd 1) vienzilbes vārdu beigās: *a* < *ar*, *ga* < *gar*, *i* < *ir*, *ku* < *kur*; 2) morfēmu sadūrā adverbā *a-viēn* < *aŗ-viēn(u)*;
- **d** zūd 1) vienzilbes vārdu beigās: *ta* < *tad*, *ka* < *kad*; 2) adverbā *taga* < *tagad*;
- **t** zūd 1) *p* priekšā adverbos *apakaļ(u)* < *atpakaļ(u)*, *aka(l)* < *atkal* vai *atkan*; 2) partikulā *kaūt* > *kaū*;
- **m** zūd adverbos *pruōjā* < *pruōjām*, *gaṛā* < *gaṛām*;

- *l* zūd vārdā *vēl* > *vē*.

Līdzskaņu kopa zūd vārda beigās vārdos *vaī* < *vaīrs*, *šu* < *šurp*.

Dažādu līdzskaņu zudums vērojams morfēmu sadūrā: *lap-rât* < *lab-prât*, *Laūgaļi* < *Laūkgaļi*, *cūgaņš* < *cūkgaņš*, *saūzeme* < *saūszeme*.

Līdzskaņa *s* pielikums sastopams vārda sākumā līdzskaņu *t*, *p*, *k* priekšā: *stiēģelis* < vidusaugšvācu *tēgel*, *stuōveris* < *tuōveris*, *spīķis* < *pīķis*, *spederines* < *pederines*, *skoste* < *koste*.

Vecākās paaudzes valodā dažkārt saklausāms līdzskaņa *t* iespraudums skaņu kopās *-ns*, *-ņš*: *ciēminc* < *ciēmins*, *graūdiņč* < *graūdiņš*.

Līdzskaņa *k* iespraudums fiksēts vārdos *dzīksla*, *kulkstīt*.

Retumis konstatēts līdzskaņa *j* iespraudums vārdā *nejjēt* < *neiēt*.

Vairākos vārdos vērojama balsīgu un nebalsīgu troksneņu maina saknes beigās: *kviēkt* // *kviēgt*, *buōte* // *buōde*, *tik* // *tig*, *kņubu* // *kņupu*, vārda sākumā: *pudele* // *budele*, arī *butele*.

Sastopami daži citi artikulācijas veida pārgrozījumi, piemēram, *dl* // *gl* (*šēdli* // *šēgli*), *dn* // *gn* (*mednis* // *mēgnis*).

Vārddarināšanas aspektā izloksnē ir sastopamas atvasinājumu grupas, kurās (līdzās literārās valodas vārdiem) fiksēti arī vairāki Dienvidrietumkurzemes izloksnēm raksturīgi vārdi:

- ar piedēkli **-aļ-** darināti govju vārdi: *Uōtaļa*, *Sēstaļa*, *Dūmaļa*, arī citi substantīvi: *briēdaļa*, *vataļa*, *piŗkaļas* (arī *piŗkali*), *smīgaļa* (arī *smīgala*);
- atvasinājumi ar piedēkli **-ān-** pa lielākai daļai apzīmē lielu, vecu, ar negatīvām īpašībām apveltītu cilvēku vai dzīvnieku, arī lielu priekšmetu: *drickāns*, *klaņzāns*, *krapāns*, *maūrāns*, *capāns*, *rikāns*;
- ar piedēkli **-el-** atvasināti bērnu, ķermeņa daļu, nelielu priekšmetu nosaukumi, kas parasti izsaka pamazinājumu: *ganelis*, *bullelis*, *kuņpelis*, *daņbelis*, *namelis*, *mašinelis*;
- ar piedēkli **-ēn-** darināti mājvārdi, arī uzvārdi: *Krūzēni*, *Dirņēni*, *Mūrēni*, *Paūžēni*, *Puōdēni*;
- ar piedēkli **-ien-** no substantīviem darināti vietu, kur kas atrodas vairumā, nosaukumi: *bērziens*, *skaidiens*, *čūksliens*, *kuītiens*, atvasinājums *kājiens*, no adjektīviem un adverbjiem darināti vietu nosaukumi: *svešiene*, *turiēna*, abstraktu jēdzienu nosaukumi: *agriēne*, *jaūniēne*, *maziēne*, deverbāli substantīvi: *sasitiens*, *šāviens*, *švilpiens*;
- piedēklis **-ij-** sastopams augu nosaukumos: *ālavija*, *cikuorijas*, *zēļpija*, adjektīvos: *sālijs*, dažos toponīmos: *Akmenija*;
- ar piedēkli **-iķ-** atvasināti darītājevārdi, citu personu, arī priekšmetu nosaukumi: *gābiķis*, *mediķis*, *jaūniķis*, *knaībiķiši*, *pudiķis*, *pučīķis*;
- ar izskaņu **-ine** (arī **-ene**) darināti augu nosaukumi: *glāzine*, *kalvine*, *tītarine*, kukaiņu un dzīvnieku nosaukumi: *lapsine*, *mūķine*, *briēdine*, personu nosaukumi: *ķēķine*, *vecine*, *vedējine*, *kalpine*, priekšmetu nosaukumi: *bastine*, *miŗmine*, *jērine*, *baraņķine*, *kvaūķine*, *divzarine*, slimības nosaukums *blusines*, toponīmi: *Maiķines*, *Bulline*, *Grīsline*; arī ar izskaņu **-inis** darināti augu nosaukumi: *mežinis*, *rācinis*, priekšmetu (darbarīku) nosaukumi: *bradinis*, *kņūocinis*, *pakulinis*; ar **-ine**, **-inis** darinātus atvasinājumus vecākās paaudzes pārstāvji dažkārt lieto arī atributīvā funkcijā: *vecine aīta*, *perine vista*;
- deminutīvi darināti ar piedēkļiem **-īn-**, **-in-**, **-iņ-**: *māsīna*, *blūōdina*, *gūžinas*, *kumeliņš*, *diēdzinš*;
- ar piedēkli **-kl-** darināti priekšmetu nosaukumi: *bruceklis*, *dēdeklis*, *uzkubeklis*, *riēdīkla*;
- ar piedēkli **-ksl-** atvasināti reāliju, priekšmetu nosaukumi: *dzēruokslis*, *grēmuokslis*, *kārtākslis*, *darvākslis*;

- ar piedēkli **-tuv-** darināti priekšmetu nosaukumi: *braūktuve, meštuve, riēstuvīšs*, arī vietu nosaukumi *aūgtuve, dziņtuve*;
- ar piedēkli **-ul-** darināti personu nosaukumi un darītājpārslē: *bruzdulīšs, muļmulīšs, tēmulīšs*, uzvārdi: *Cibulis, Bārdulis*, augu nosaukumi: *siļmulīšs*, priekšmetu nosaukumi: *spruņgulīšs, rituls, vizulis*;
- piedēklis **-ūz-** sastopams dažos cilvēku nosaukumos: *cēŗūzīšs, glēŗmūzīšs*;
- ar piedēkli **-už-** atvasināti govju vārdi: *Pīŗmuža, Cēŗtuža, Piēŗkuža*, arī sieviešu vārdi: *Aņnuža, Maĩguža, Katruža*.

Līdzās adjektīviem ar izskaņām *-ains, -aina* sastopami adjektīvi arī ar izskaņām **-ainis**, sieviešu dzimtē **-aine**: *ragainis* (tekulis), *rūtainis* (raksts), *kņuburaine* (dzija), *spuņdaine* (galddrāna); vērojama arī šo adjektīvu substantivācija: *bēķainis, kulainis, cēķulaine*. Līdzās atvasinājumiem ar *-ain-* nereti darināti arī sinonīmi ar **-uot-**: *cēŗpuots, spaļuots, tārpuots, veļēnuots, viļļuots, zābakuots, asiņuots*.

Ar piedēkli **-uoj-** darināti adjektīvi: *mīļtuojs, tārpuojs*.

Ar izskaņu **-īdze** darināti adjektīvi, kas izsaka, ka kaut kam kā raksturīga īpašība vai pazīme piemīt tas, kas ietverts pamatvārda – substantīva – nozīmē; tie dažkārt ir substantivējušies: *kaūnīdze* (meita), *kumelīdze* (ķēve), *guŗnīdze* (sieva), *piēņīdze* (*guove*), *suvēņīdze* 'sīvenmāte'.

Sastopami vairāki salikteņi, kas darināti ar metonīmisku nozīmes pārveidojumu: *balŗvēdere, cēŗkājīšs, jēļaušīšs, jēļnaģīšs, ķupaūse*.

Plašu grupu veido salikteņi ar *-mala, -male, -malis*: *grāvmala // grāvmale // grāvmalis, jūrmala // jūrmale // jūrmalis*.

Morfoloģiskā skatījumā izloksnē ir sastopamas vairākas atšķirības substantīvu celmu formu lietojumā. Vērojama svārstīšanās, piemēram, starp *o-* un *ījo-* celmu formām: *papīrs // papīris, dīļbs // dīļbis, mugurkaūļs // mugurkaūļis*, starp *ē-* un *ā-* celmu formām: *tiņte // tiņta, pīpe // pīpa, reize // reiza, balaņda // balaņde, caūna // caūne, lapsa // lapse, vaīna // vaīne*, starp *ā-* un *o-* celmu formām: *meņca // meņcs, taka // taks, uōsta // uōsts, žuŗka // žuŗks*, starp *ē-* un *ījo-* celmu formām: *apruoce // apruocis, ēļkuonis // ēļkuone, dēļis // dēle, ēŗkulis // ēŗkule, pēļis // pēle*.

Izplatīta ir *i-* celmu pāreja *ē-* celmos: *ace, aūse, guōve, klēte, piŗte, siŗde*.

Līdzskaņu celmu locīšanā vērojamas atšķirības no literārās valodas, bieži līdzās tiek lietotas citu celmu formas – vienskaitļa nominatīvā: *akmens // akmeņs // akmenis, asmens // asmenis, rudens // rudenis, ūdens // ūdeņs // ūdenis*; vienskaitļa ģenitīvā: *akmeņa // akmens, asmeņa // asmens, rudeņa // rudens, ūdeņa // ūdens, zibeņa // zibens*.

Pie *u-* celmiem bez literārajā valodā sastopamajiem vārdiem pieder arī vīriešu dzimtes vārdi *kāsus* 'klepus', *vadus* 'vads (zvejas rīks)', *žagus*, arī literārajā valodā novecojušie sieviešu dzimtes vārdi *dziŗņus, peļus, ragus*.

Izloksnē konstatētas vairākas senākas locījumu formas:

- (*i*)*ā-*, *ē-* un *i-* celmu senā vienskaitļa datīva forma ar galotni **-ī**: *viēni māsi, savi pādīti, gudri māti, klēti*; pronomēna *viņš* vienskaitļa datīva forma *viņī* konstatēta izloksnes pierakstā 21. gadsimta sākumā (Svent.);
- *ījo-* celmu vienskaitļa lokatīva formas ar galotni **-ē**: *grāpē, kaŗbarē, ķēķē, šķīvē*;
- (*i*)*o-* un (*i*)*jo-* celmu daudzskaitļa instrumentāļa formas ar galotni **-is**: *dzīvuo piļlis vaĩģis, a garis nagis, [aste] isiēt uz divīs žuburis, ķēķatas atbraūca ar veŗzumīnis, ar miēžis, ar rudzis, ar kumelīnis*.

Paretam fiksētas vecā divskaitļa atliekas – divskaitļa nominatīva–akuzatīva forma ar galotni **-i** (šo formu parasti lieto, ja substantīvs, piemēram, ir laika, mēra vienības nosaukums, ko apzīmē numerāļi no *divi* līdz *deviņi*): *sadalīt uz cēŗi, piēci daļi; turi tuō māīsu ar abi ruōki ciēti!; kādi septiņi lizdi; cūķumātes turēja divi gadi*.

Līdzās ar piedēkli **-āk-** darinātajām adjektīvu komparatīva formām vecākās paaudzes valodā dažkārt vērojams partikulas *juo* lietojums ar komparatīvu, retāk ar pozitīvu: *juo mazāki, juo liēļaki*,

juo gaŗi.

Pagājušā gadsimta 70., 80. gados daži visvecākās paaudzes pārstāvji atcerējās, ka 19. un 20. gadsimtu mijā ir dzirdētas pronomeni daudzskaitļa datīva formas *mumis, jumis*, arī nelokāmās piederības pronomeni formas *mana, tava, sava*.

Verbu konjugācijā ir saglabājušās vairākas senas formas, kā arī radušies jauninājumi.

Verbam *būt* tagadnes vienskaitļa 1. personā līdzās formai *ēsmu* tiek lietota pēc o-celmu parauga darinātā forma *ēsu*; ir saklausīta 3. personas forma *irād*, retumis *iraid, ira, irā*; līdzās daudzskaitļa 1. un 2. personas formām *ēsam, ēsat* visvecākās paaudzes valodā arī *esim, esit* un tagadnes 3. personā arī noliegtās formas *nev, neŗ, neva, nava, nevā, nevād*.

Ir konstatēta daļēja tagadnes i-celmu verbu saglabāšanās: *gulu // guļu, sēdu // sēžu, gribim // gribam, redzim // redzam*. Dažas i-celmu verbu resp. divdabju formas sastopamas tautasdziesmās, piemēram, *gulim, gulims, gavilim*.

Verbu (i)o-celmi ar *au* saknē visai bieži tiek locīti kā no-celmi: *aun, kaun, blaunu, kraunu*.

Izloksnē vērojama svārstīšanās starp verbu *oŗo-* un *āŗo-*celmiem: *daņcuot // dancāt, klejuot // klejāt, migluot // miglāt, nagluot // naglāt*; raksturīgs arī *āŗo-*celmu lietojums līdzās *ēŗo-*celmiem: *drīvāt // drīvēt, lādāt // lādēt, rīvāt // rīvēt, skrūvāt // skrūvēt*.

Plašu grupu veido verbi ar izskaņu *-ināt*, kurā sastopami arī vairāki cilmes un semantikas aspektā dažādi dialektāli vārdi: *dricināt, kubināt, ķirināt, pāpināt, sitināt, skulbināt, ūlināt*.

Dažas atšķirības vērojamas verbu pagātnes formu lietojumā, piemēram, sastopamas pagātnes ē-celmu formas: *āve, cēlē, kave, nese, smēle, vede*; retumis konstatētas pagātnes formas ar *-avā-*: *baŗava, ūļepava*, tautasdziesmās arī *atļigava, nuolūkavu, nemielava*.

Refleksīvā elementa *sa* (retāk *s*) iespraudums starp piedēkli un verba sakni un nereti reizē arī refleksīvā elementa pievienojums verba beigās konstatēts visvecākās paaudzes pārstāvju valodā: *apsaŗēŗbties, atsalaŗst, iesarasties, izsatuoņāties, sasadziedāties, uzsavākties, iesklausties*.

Līdzās kondicionāļa formām ar *-tu* dažu visvecākās paaudzes nīceniķu valodā vēl dzirdētas daudzskaitļa 1. personas formas ar *-tum*, retumis *-tūm*: *darītum, turētum, dabuītūm, iētum // iētūm*.

Liela daļa adverbu ir literārās valodas adverbu fonētiski vai morfoloŗiski varianti: *ieblakām, kāmŗ // kāmŗrt, maŗ, pirmāk, rikšūm, aūkst, brīzus, gaŗā, kājūm*.

Dažas fonētiskas pārmaiņas salīdzinājumā ar literāro valodu vērojamas prepozīciju (un piedēkļu) lietojumā, piemēram, *āz (āz-, reti az-) (āzaūgt, āzdure, āzgāze, azbaŗ // āzbaŗs, āzsist) // aiz; bes (bes rāŗiem, bes apstāšanās, besnaŗe) // bez; is- (isluoŗbīt, ismeŗlēt, isriēdīt, isŗedināt, isirŗgalis) // iz-; uoz (uoŗ-, ūz-, uz-) (uoŗ rikŗiem; ūzņest) // uz, uz-*.

Prepozīcijas *nuo* un *pie* biedrojas gan ar vienskaitļa, gan (atšķirībā no literārās valodas) arī ar daudzskaitļa ģenitīvu: *nuo māju, nuo rāŗeņu, pie aūŗu, pie bēŗnu*.

Vērojams prepozīcijas *piē* lietojums *pēc* vietā nolūka nozīmē: *nuoŗāja piē maŗzes; braūkt piē zuvu*.

Retumis ir fiksētas konjunkcijas *i 'un', abar 'bet', adar 'vai', partikula neba*.

Par Nīcas izlokni sk. arī: Bušmane 1981, Bušmane 1989 (1), Bušmane 1989 (2), Bušmane 2011, Bušmane 2017, Etn. 1892, Etn. 1894, LVDApr., LVDA mat.

Vārdnīcas uzbūve

I. "Nīcas izloksnes vārdnīcā" pamatos ir ietverti visi vārdi un vārdu savienojumi, kas izloksnē ir pierakstīti 20. gadsimta 70.–80. gados, kā arī kopš 2011. gada. Ir izmantoti vairāki citi avoti, kuros sastopamas dažas minētajos izloksņu pierakstos nefiksētas leksēmas, bet galvenokārt šie avoti izmantoti vārdu semantikas skaidrošanā, retāk to lietojuma ilustrācijai. Piemēram, ir iekļauti vārdi, vārdu savienojumi no Benitas Laumanes 1963. gadā pierakstītajām atbildēm uz "Latviešu valodas dialektoloģijas atlanta materiālu vākšanas programmas" leksikas daļas jautājumiem, kā arī no viņas monogrāfijām, arī Nīcā pierakstītajās tautasdziesmās sastopamā leksika.

Norāde uz Kārļa Mīlenbaha, Jāņa Endzelīna un Edītes Hauzenbergas-Šturmas "Latviešu valodas vārdnīcā" reģistrēto vārdu ir dota gadījumos, kad 20. gadsimta otrajā pusē izloksnē tas nav konstatēts, aiz domuzīmes dodot vārdnīcā minēto skaidrojumu; ja tas ir vācu valodā, tad iekavās seko tā tulkojums latviešu valodā un atsauce uz avotu, piemēram, **cāčis – die Kartoffel (in der Kindersprache)** (kartupelis (bērnu val.)). (EH I 261)

No izloksnē savāktā valodas materiāla vārdnīcā parasti nav iekļauti:

1) verbāls substantīvi ar izskaņu *-šana*, ja tiem ir vienīgi procesuāla nozīme un izloksnē nav fiksēta(s) cita(s) nozīme(s),

2) verbi ar priedēkli *ne-*, ja tiem ir tikai nolieguma nozīme un nav citu semantikas vai lietojuma īpatnību (atvasinājumi ar šo priedēkli var būt ietverti ilustratīvajā tekstā pie attiecīgā pamatvārda),

3) regulāri darināti substantīvu deminutīvi (piemēri ar tiem var būt pie attiecīgā pamatvārda; deminutīvi pamatvārda šķirkļa galvā dažkārt iekļauti gadījumos, kad ir sastopamas sinonīmas formas, – sk., piemēram, **ace, cūka**; atsevišķā šķirklī deminutīvu formas minētas gadījumos, kad vārds tiek lietots tikai deminutīva formā: **bezdelīgactiņa**; atsevišķos šķirklīšos dotas deminutīvformas, kas saistītas ar dažādu celmu vārdiem, piemēram, **čāumala** un **čāumalīte**),

4) vairāki 20. gadsimta otrajā pusē speciālajā (piemēram, zvejniecības, lopkopības) terminoloģijā lietoti aizguvumi.

Divdabji parasti ir ietverti verba šķirklī. Atsevišķos šķirklīšos ir doti divdabji, kam izloksnē ir konstatētas vairākas nozīmes, piemēram, **ēdams, -a 1. Divd. → ēst (1). 2.** parasti ar not. gal.; adj. noz. **Tāds, ko var lietot uzturā. 3.** biežāk ar not. gal.; subst. noz. **Pārtikas produkti; ēdiens. 4.** parasti ar not. gal.; adj. noz. **Tāds, ko izmanto ēdot.**

Ir iekļauti vairāki īpašvārdi – novadam raksturīgie personvārdi, to hipokoristikas 19. gadsimta beigās, 20. gadsimta sākumā, dzīvnieku vārdi, svētku nosaukumi, vietvārdi. Tie ietverti parasti tad, ja tiem ir arī sugasvārda funkcijas vai arī tie ietilpst stabilajos vārdu savienojumos.

Piebilstams, ka, ņemot vērā to, ka 20. gadsimta 70., 80. gados reģistrētais izloksnes materiāls pēdējā desmitgadē ir pārbaudīts, papildināts tikai daļēji un tas ir fiksēts galvenokārt vecākās paaudzes pārstāvju valodā, vārdnīcā ir sastopami šķirklī, kuros ietverts vecākais vārda variants resp. forma, vai arī nav minēta vārda primārā nozīme, lai gan mūsdienu izloksnē tās nav svešas.

II. Leksika ir apkopota šķirklīšos, kas sakārtoti alfabēta secībā. Vairākos gadījumos vārdi ir apvienoti ligzdās. Ligzdās ir doti galvenokārt

1) vārdu fonētiskie, vārddarināšanas un morfoloģiskie varianti (tomēr to apvienojums ligzdās nav konsekvents, jo nereti variantiem mēdz būt arī (nelielas) semantiskas vai stilistiskas atšķirības): **glāza**, arī **glāze, glāzs; dañcāt**, arī **dañcuot; bezdeliņga, bezdelīga**. Ja šķirklī iekļautie vārda varianti ir alfabētiski attālāki, ir dots norādes šķirklis, piemēram, **cērpains, -a**, arī **cērpuots, -a; cērpuots**. Sk. *cērpains*. (Piebilstams, ka fonētiskie un morfoloģiskie varianti bieži ir raksturīgi aizguvumiem, piemēram, **ērmūņika(s), ērmūnika(s), ērmōnika(s), ērmoņika, ērmōņika, ērmuōnikas.**);

2) vīriešu un sieviešu dzimtes personu nosaukumi: **dakteris** m., **daktere** f.;

3) adjektīvu, lokāmo numerāļu, pronomenu un divdabju vīriešu un sieviešu dzimtes formas: **bass**, **-a**; **astuotais**, **-ā**, retāk **astuots**, **-a**; **cits**, **-a**.

Atsevišķos šķirkļos ir doti homonīmi: ¹**birze** (neliels bērzu (retāk citu koku) mežs; bērzu audze); ²**birze** (sējamās joslas apzīmējums tīrumā).

III. Katra vārda leksikoloģiskās un leksikogrāfiskās analīzes rezultāti ietverti šķirkļi, kam ir šādas sastāvdaļas:

1) šķirkļa vārds (morfoloģiski fonemātiskajā rakstībā – t. s. pārceļtajā formā trekniem burtiem slīprakstā),

2) norāde par vārdšķiru (stāviem gaišiem burtiem),

3) norāde(s) par ierobežojumu vārda lietošanā (polisēmiskajiem vārdiem, ja tās neattiecas uz visām vārda nozīmēm, tās dotas pie attiecīgās nozīmes – stāviem gaišiem burtiem),

4) vārda nozīmes skaidrojums (stāviem trekniem burtiem),

5) ilustratīvais teksts (gaišiem burtiem slīprakstā),

6) stabilie vārdu savienojumi (trekniem burtiem slīprakstā): vārdkopnosaukumi aiz □ zīmes, salīdzinājumi un frazeoloģismi aiz ✧ zīmes kopā ar skaidrojumu (stāviem gaišiem burtiem) un ilustratīvo tekstu.

IV. Aiz šķirkļa vārda seko norāde uz vārdšķiru. Atšķirībā no latviešu valodā publicētajām izloksņu vārdnīcām (tas ir, Elgas Kagaines un Silvijas Raģes "Ērgemes izloksnes vārdnīcas", Antoņinas Reķēnas "Kalupes izloksnes vārdnīcas" un Eduarda Ādamsona un E. Kagaines "Vainižu izloksnes vārdnīcas") "Nīcas izloksnes vārdnīcā" šķirkļa galvā parasti nav dotas vārda locījumu formas, jo tās parasti saskan ar attiecīgo celmu locījumu formām literārajā valodā. Tās (dažkārt pievienojot norādi uz vārda dzimti) minētas gadījumos, kad ir apvienoti dažādu celmu vārdi, kuru locīšanā atsevišķu locījumu formas ir vienādas, piemēram, **drāte**, arī **drāts** f., m.; **debesis** dsk., f., retāk **debess** vsk., f., m.

Nav norādīts arī uz izloksnei raksturīgajām senākajām locījumu formām: uz (i)ā-, ē- un i-celmu vienskaitļa datīva formu ar galotni -i; uz (i)o- un ijo-celmu daudzskaitļa instrumentāla formu ar galotni -is (par tām sk. izloksnes parādību apskatā).

Pie substantīviem, kas sastopami tikai ģenitīva formā, dota attiecīgā norāde: **divzaru** ģen.; nelok. Norāde uz locījuma formu minēta arī gadījumos, kad ar konkrēto nozīmi tiek lietota noteikta locījuma forma: **desmits**... 2. dsk. dat., instr.: **desmitiem**, **desmitām**. Ir ietverta arī norāde uz adjektīva (ar konkrētu nozīmi) lietojumu tikai ar noteikto galotni: **gaļš** .. 2. m.; ar not. gal.; subst. noz. **Zalktis**.

Ja daudzskaitļiniekiem līdzās daudzskaitļa formas lietojumam konstatēts arī vienskaitļa lietojums, šķirkļa galvā ir dotas abu skaitļu formas: **drabas**, reti vsk. **draba**; **ekseli**, reti vsk. **ekselis**; **drebuļi**, retāk vsk. **drebulis**; **drāgas**, arī vsk. **drāga**, reti **drāgus**. Dažkārt norāde vsk. vai dsk. minēta arī gadījumos, kad vērojams vienas vai otras skaitļa formas biežāks lietojums, biežāk lietoto formu dodot pirmo: **duļļi**, vsk. **duļlis**.

Tāpat kā citiem adjektīviem, arī atvasinājumiem ar izskaņu -ains ir minēta arī sieviešu dzimtes forma. Bet, ja tekstā ir sastopama tikai vīriešu dzimtes daudzskaitļa nominatīva forma, tad vienskaitļa nominatīva forma nav droši atvedināma – tā var būt ar izskaņu -aiņš vai -ainis. Tāpēc šajos gadījumos (ja ir paralēlformas) minēta tikai šī daudzskaitļa forma: **gulbains**, **-a**, dsk. **gulbaini**, **-as**, arī **gulbaini**. Savukārt, ja tas ir vienīgais atvasinājums, tad šķirkļa galvā ir dota vīriešu dzimtes vienskaitļa forma ar nedrošu izskaņu, kas apzīmēta ar stāviem burtiem: **galdainis**, dsk. **galdaini**.

Dažos gadījumos, lai pievērstu uzmanību senākām izloksnes parādībām, kas 20. gadsimta 70., 80. gados retumis konstatētas dažu visvecākās paaudzes pārstāvju valodā, aiz šķirkļa vārda ir minēta (ja ir fiksēta) novecojusī forma, kas dota arī atsevišķā norādes šķirkļi. Piemēram, aiz substantīviem, kas darināti ar piedēkli aiz-, minēti arī atvasinājumi ar āz- vai az-: **aizkrāsne**, novec. **āzkrāsne**; **āzkrāsne**. Sk. **aizkrāsne**; **aizbaifs**, novec. **azbaifs**, arī **āzbaifs**; **azbaifs**, arī

āzbaŕs. Sk. *aizbaŕs*. Sk. arī *āzdaŕs*, *āzdure*, *āzgāze*, *āzkuŕs*, *āzmuġure*, *āzraŭks*, *āzuōdere*. Verbu formas ar senāko priedēkli *āz-* vai *az-* šķirkļa galvā nav uzrādītas; ja tās ir konstatētas izloksnē, tās sastopamas tikai ilustratīvajā tekstā.

Šķirkļa galvā ir ietvertas arī verbu refleksīvās formas ar refleksīvā elementa *sa* (retāk *s*) iespraudumu starp priedēkli un sakni: *aizkabināties*, novec. *aizsakabināt*; *aizsakabināt*. Sk. *aizkabināties*. Ja izloksnes materiālā ir fiksēts tikai verbs ar refleksīvā elementa iespraudumu, tas dots atsevišķā šķirkļī ar nozīmes skaidrojumu un ilustratīvo tekstu: *apsakrāģēties* v.; novec.

V. "Nīcas izloksnes vārdnīcā" šķirkļos nereti ir iekļautas dažas norādes uz ierobežojumu vārdu lietošanā, kā arī stilistiskais raksturojums. Tā kā apzinātais materiāls attiecas uz laiku, sākot apmēram ar 19. gadsimta pēdējiem diviem gadu desmitiem līdz mūsdienām, tad ir grūti to diferencēt hronoloģiskā skatījumā. Tāpēc vārdnīcā nav norāžu uz vārdu, formu lietojumu konkrētas paaudzes pārstāvju valodā, bet, ja tas 20. gadsimta 70., 80. gados retumis ir konstatēts tikai atsevišķu visvecākās paaudzes pārstāvju valodā, ir dota norāde novec. (novecojis vai novecojošs vārds, forma). Par leksikas vēsturisko mainīgumu liecina norāde vēst. (vēsturisks).

Visai ierobežoti ir dota norāde lit. (literārisms), jo pēdējos gadu desmitos vairāki 20. gadsimta pirmajā pusē ienākušie literārās valodas vārdi mūsdienās ir sastopami dažādu paaudžu valodā.

Problemātisks ir arī jautājums par stilistisko norāžu iekļaušanu vārdnīcā, jo vārdu krājums, kas ir saistīts ar dažādiem sociāliem slāņiem, grupām, konkrētu profesiju pārstāvjiem, nav vispārīzplatīts un tā lietojums stilistiskā aspektā var būt atšķirīgs. To nereti atklāj ilustratīvais teksts. Pie šīs grupas pieder, piemēram, arī neliterārie ģermānismi, kas savulaik (galvenokārt ar muižas kalpotāju starpniecību) ienāca arī lauku iedzīvotāju ikdienas valodā. Daļa no tiem vecākās paaudzes pārstāvju valodā turpina eksistēt, bet vidējās un jaunākās paaudzes valodā tie parasti ir stilistiski ierobežoti un netiek lietoti neitrālā nozīmē. Visbiežāk no stilistiskajām norādēm "Nīcas izloksnes vārdnīcā" ir ietverta norāde niev. (nievājoši), retāk hum. (humoristiski), mīlin. (ar mīlinājuma nokrāsu).

Norādes uz vārda lietojuma laiku, biežumu, arī uz stilistisko ierobežojumu ir sastopamas ilustratīvajā tekstā un dažkārt tās ir arī pretrunīgas. Tas skaidrojams, piemēram, ar teicēja atmiņas īpatnībām, individualitāti, sadzīvviskiem faktoriem. Tās nereti vārdnīcā ir saglabātas, jo var liecināt, piemēram, par teicēja dzīves veidu, uztveri, attieksmi pret apkārtējiem, notiekošo.

Piebilstams, ka daudzos šķirkļos (it īpaši prefiksāli darināto verbu ilustrācijai) ir ietverts tikai viens vai divi teksta fragmenti, kas daļā gadījumu liecina par vārda reto reģistrējumu resp. lietojumu, kā arī par to, ka vārds pēdējās desmitgadēs izloksnē nav konstatēts.

VI. Vārda semantikas relatīvi patstāvīgās sastāvdaļas ir uzlūkotas par vārda nozīmi. Polisēmiskiem vārdiem tās ir apzīmētas ar arābu cipariem. Vārda nozīme parasti sadalīta sīkāk, uzrādot arī vārda nozīmes niansas, kas parādītas vai nu pie attiecīgās nozīmes skaidrojuma aiz semikola, vai arī atsevišķi aiz paralēlzīmes (//). Ja vārdkopām, salīdzinājumiem vai frazeoloģismiem ir konstatētas vairākas nozīmes, tās apzīmētas ar burtiem: □ *nuo dabas* – a) no dzimšanas. [...]. b) bez cilvēka līdzdalības.

Lielākā daļa skaidrojumu satur tiešu informāciju par attiecīgo parādību, priekšmetu, darbību, pazīmi. Dažiem atvasinājumiem dota atsauce uz pamatvārdu, pie kura atrodama pilnīgāka semantiskā informācija. Tā nereti ir dota, piemēram, atvasinājumiem ar *-iba*, *-iens*, *-šana*, *-ums*: *griēziens* subst. **Vienreizēja paveikta darbība → *griēzt* (1); *gruzdums* subst. **Rezultāts → *gruzdēt*.****

Nemot vērā, ka informanti pa lielākajai daļai ir bijuši veci cilvēki, kuru dzīves gaitā ir notikušas dažādas izmaiņas gan sabiedriskajā iekārtā, gan materiālajā un garīgajā kultūrā, arī valodā, vairākos gadījumos ir konstatēts, ka izloksnes pierakstos konkrētu vārdu resp. to variantu skaidrojumi ir atšķirīgi. Turklāt vairāki 20. gadsimta 70., 80. gados reģistrētie vārdi pēdējos gadu desmitos nav fiksēti. Tāpēc nav bijis iespējams precizēt to semantiku. Tomēr palaiķam šie vārdi ir

ietverti vārdnīcā, jo tie var liecināt, piemēram, par atbilstošās reālijas, parādības neaktualitāti mūsdienās, kad, iespējams, vārda nozīme vairs nav saglabājusies teicēja atmiņā, arī par vārda semantikas dinamiku (sk., piemēram, *ceļderija* un *cīlderija*).

Dialektismu skaidrojumā izmantots semantiski ekvivalentais latviešu literārās valodas vārds vai aprakstošais filoloģiskais skaidrojums, īss etnogrāfisks apraksts. Augu, putnu, dzīvnieku nosaukumu skaidrojums dažkārt papildināts ar attiecīgo latīnisko nosaukumu.

Vārdiem, kas ir kopīgi ar literāro valodu, nozīmju skaidrojumi parasti ir pārņemti no "Latviešu literārās valodas vārdnīcas" (LLVV) vai "Mūsdienu latviešu valodas vārdnīcas" (MLVV), retāk no "Latviešu valodas vārdnīcas" (LVV 1987, LVV 2006).

Ja vārdam nav izdevies noskaidrot nozīmi, skaidrojuma vietā dota jautājuma zīme. Tā (iekavās) dota arī gadījumos, kad nozīmes skaidrojums var būt neprecīzs, arī aiz ilustratīvā teksta, ja tā saturs ir apšaubāms.

VII. Stabīlie vārdu savienojumi ir doti katra komponenta šķirklī. Ja tos iespējams saistīt ar noteiktu nozīmi, tie doti aiz šīs nozīmes ilustratīvā materiāla (aiz □ vai ◇). Vārdu savienojumi, kurus daudznazīmju vārdiem grūti attiecināt uz kādu konkrētu nozīmi, doti šķirklī beigās jaunā rindkopā (sk., piemēram, *iēt, galva*).

VIII. Ilustratīvā teksta piemēri cits no cita atdalīti ar slīpsvītru (/). Nereti ir iekļauti tekstu fragmenti, kuros neatklājas būtiskas dialektālas iezīmes, bet kas sniedz plašāku informāciju par priekšmetu, piemēram, tā izejmateriālu, formu, izlietojumu, atklāj ne vien vārda nozīmes, bet dažkārt ietver arī norādes, piemēram, uz tā izplatību, lietojumu dažādu paudžu valodā.

Gadījumos, kad teicējs kādu teikuma daļu ir izlaidis, vārdisko izteiksmi ir aizstājis ar mīmiku, žestiem vai arī izloksnes teksts ir saīsināts, izlaižot tā daļu, kas nav tieši saistīta ar konkrētās nozīmes skaidrojumu, ilustratīvajā tekstā kvadrātiekvās stāviem burtiem ir dots papildinājums, bez kā vārds nav saprotams. Ja kvadrātiekvās ir ietverts vārds, ko literārajā valodā nelieto, tas rakstīts slīprakstā.

IX. Vārdnīcā šķirklī vārds, stabīlie vārdu savienojumi, frazeoloģismi un ilustratīvais materiāls dots latviešu tradicionālajā fonētiskajā transkripcijā, kurā (atšķirībā no literārās valodas) ir diferencēti atspoguļota *e*, *ē* divējādā izruna – šaurā skaņa, piemēram, vārdos *ezis*, *ceņkle*, *mēle*, un platā skaņa, piemēram, vārdos *deguns*, *dēls*, *ņna*, kā arī *o* izruna: īsais patskanis *o*, piemēram, vārdā *bloks*, garais patskanis, piemēram, vārdā *mōls*, divskanis vārdā *uōla*. (Piebilstams, ka izloksnē nereti sastopami vārda varianti – ar īso vai garo patskani, vai divskani: *boja* un *buōja*, *lōze* un *luōze*.)

Ņemot vērā, ka Nīcas izloksnē sastopamas tās pašas patskaņu un līdzskaņu fonēmas, kas latviešu literārajā valodā, morfoloģiski fonemātiskajā rakstībā dotais šķirklī vārds daudzos gadījumos saskan ar šā vārda literāro formu, piemēram, *drāna*, *badīt*.

Vairākos gadījumos, lai teksta saturs būtu vieglāk uztverams, fonētiskā rakstība ir vienkāršota. Izloksnē vaļējās gala zilbēs vērojamā patskaņu vājinātā izruna (ko fonētiskajā rakstībā atspoguļo ar mazu attiecīgā patskaņa burtu, kas rakstīts pie īso burtu augšējās līnijas) vārdnīcā nav uzrādīta – ir rakstīts parastā lieluma burts.

Ir dažas atkāpes skaņu apzīmējumā. Piemēram, nav uzrādītas afrikātas *ʒ* un *ʃ*, to vietā (tāpat kā literārajā valodā) rakstīts *dz*, *dž*.

Nav atspoguļots nezilbisks *i*, kas fonētiskajā rakstībā tiek apzīmēts ar *ī* (vārdnīcā tā vietā dots līdzskanis *j*), arī nezilbisks *u*, kas fonētiskajā rakstībā apzīmēts ar *ū* (tā vietā rakstīts *v*). Nav uzrādīts velārās *ŋ* skaņas lietojums līdzskaņu *k*, *g* priekšā (vārdos *aņka*, *daņgs*, *luņka*, *spraņgs*).

Atklājot reālo līdzskaņu, līdzskaņu kopu izrunu, ilustratīvajā tekstā ir uzrādīta asimilācija: *staps* < *stabs*, *draūks* < *draūgs*, *iskust* < *izkust*, *uššaūt* < *uzššaūt*, arī skaņu *ts* un *ds* saplūdums, piemēram, vārdos *cic* < *cits*, *gaļc* < *gaļds*.

Ir atspoguļota līdzskaņa *r* mīkstinātā izruna (*grūti*, *rukata*).

Lai atvieglotu teksta uztveri, nav uzrādīts līdzskaņu garums resp. pusgarums, piemēram,

vārdos *lapa* < *lap:a*, *reṭi* < *reṭ:i*.

Zilbes robeža ar defisi vārdā ir atzīmēta tad, ja tā ir nepieciešama vārda skanējuma identificēšanai, piemēram, *ne-isejama*.

Ir uzrādīts otrās vai trešās zilbes uzsvars, piemēram, *acu-miḥkklis*; *daž-dažāds*.

Šķirkļa vārdā, arī stabilajos vārdu savienojumos, salīdzinājumos un frazeoloģismos ietvertajos vārdos intonācija parasti tiek uzrādīta tikai saknes zilbē. Tā kā izloksnē ir raksturīgs intonāciju variablums priedēkļos un piedēkļos, tad šķirkļa vārdos parasti tas nav atspoguļots – tie doti bez intonācijām, izņemot gadījumus, kuros intonāciju variantus nav izdevies konstatēt. Šo zilbju intonatīvās atšķirības atklājas ilustratīvajā tekstā.

Šķirkļa vārdā nav atspoguļotas vairākas valodā resp. izloksnēs raksturīgas parādības:

1) asimilācija balsīguma ziņā: *aizskriēt* > *aisskriēt*; *atstāstīt* > *actāstīt*; *baḥgs* > *baḥks*,

2) nebalsīgās afrikātas *c* un *č*, kas izrunā rodas celma un galotnes morfēmas sadūrā: *balts* > *balč*; *guōds* > *guōc*,

3) patskaņu iespraudums (piemēram, *i* skaņa *o*-celmu vienskaitļa nominatīvā, ja galotnes priekšā atrodas troksnenis vai kāda troksneņa savienojums ar *l*, *m*, *n*, *r*): *kakls* > *kaklis*; *krēsls* > *krēslis*,

4) izskaņu *-tājs*, *-ājs*, *-ējs* pārveidojumi par *-tāš*, *-āš*, *-ēš*: *brūklenājs* > *brūklenāš*; *dzêrējs* > *dzêrēš*,

5) līdzskaņu mīkstinājuma zudums *jo*-celmu vienskaitļa nominatīvā *š* priekšā: *ceļš* > *celš*; *apaļš* > *apaļš*.

Šķirkļa vārdā iekavās parasti tiek uzrādītas skaņas vai zilbes, kas izloksnē nereti zūd: *a(t)pakaļ*, *bū(v)meīstars*.

Neregulārās fonētiskās pārmaiņas, piemēram, neregulāra kvalitatīva patskaņa, divskaņa vai līdzskaņa maiņa, skaņu iespraudums, piespraudums, epentēze, šķirkļa vārdā ir parādītas: *ašeķa*, *seḥkans*, *paīrīt*, *čūčis*, *stiēģelis*.

Sāsinājumi

adj.	–	adjektīvs (īpašības vārds)
adv.	–	adverbs (apstākļa vārds)
akuz.	–	akuzatīvs
c.	–	celms
comm.	–	kopdzimtes vārds
dat.	–	datīvs
dem.	–	deminutīvs
divd.	–	divdabis (participis)
dsk.	–	daudzskaitlis
eif.	–	eifēmisms
f.	–	<i>femininum</i> (sieviešu dzimte)
folkl.	–	folklorā sastopams vārds
gal.	–	galotne (fleksija)
gs.	–	gadsimts
ģen.	–	ģenitīvs
hum.	–	humoristiski
instr.	–	instrumentālis
interj.	–	interjekcija (izsaukmes vārds)
iron.	–	ironiski
jaun.	–	jaunāks (variants, forma)
komp.	–	komparatīvs (pārākā pakāpe)
konj.	–	konjunkcija (saiklis)
lamuv.	–	lamuvārds
lit.	–	literārisms
lok.	–	lokātīvs
m.	–	<i>masculinum</i> (vīriešu dzimte)
med.	–	medicīnā sastopams vārds
mil.	–	militārās zinātnēs sastopams vārds
mīlin.	–	mīlinājuma nokrāsa
nelok.	–	nelokāms vārds
nenot.	–	nenoteiktā (galotne)
niev.	–	nievīguma nokrāsa
not.	–	noteiktā (galotne)
novec.	–	novecojis vai novecojošs vārds
noz.	–	nozīme, nozīmē
num.	–	numerālis (skaitļa vārds)
okaz.	–	okazionālisms
pag.	–	pagātne
pārn.	–	pārnestā (nozīme)
part.	–	partikula
pers.	–	persona
poēt.	–	poētiska nokrāsa
prep.	–	prepozīcija (prievārds)
pron.	–	pronomens (vietniekvārds)
refl.	–	refleksīvs (atgriezenisks)
rel.	–	relīģijā sastopams vārds
sal.	–	salīdziniet!
sar.	–	sarunā

simb.	–	simbols
sk.	–	skatieties!
subst.	–	substantīvs (lietvārds)
sugasv.	–	sugasvārds
u. c.	–	un citi
u. tml.	–	un tamlīdzīgi
v.	–	verbs (darbības vārds)
val.	–	valodā
vēst.	–	vēsturisks
vienk.	–	vienkāršrunā
vok.	–	vokatīvs
vsk.	–	vienskaitlis

Apzīmējumi

~	–	stieptā intonācija: <i>drēbe</i>
^	–	nestieptā intonācija: <i>diēna</i>
`	–	krītošā intonācija: <i>nēsi</i> (< <i>neesi</i>)
˘	–	kāpjoši krītošā intonācija: <i>ūzlikt</i>
•	–	zilbes uzsvars: <i>tik·pat</i>
–	–	zilbes robeža: <i>kā–īna</i>
¹ II	–	(romiešu cipars šķirkļa vārda priekšā) norāda uz homonīmu: ^I <i>gãrs</i> , ^{II} <i>gãrs</i>
→	–	vārda nozīmes skaidrojumā norāda uz saistību ar citu šīs pašas saknes vārdu (kas aiz bultiņas dots retināti): gruzdums subst. Rezultāts → <i>gruzdēt</i> .
/	–	ilustratīvajā tekstā atdala piemērus citu no cita
//	–	norobežo vārda nozīmes nianšes; (ievadā) norāda uz paralēlformām un vārdu variantiem
(?)	–	aiz vārda nozīmes skaidrojuma norāda, ka skaidrojums var būt neprecīzs; aiz ilustratīvā teksta norāda, ka tā saturs var būt apšaubāms
‘?’	–	vārda nozīmes skaidrojuma vietā norāda, ka vārda nozīme nav zināma
>	–	pārvērties par
<	–	cēlies no
[]	–	norobežo ilustratīvajā tekstā paskaidrojumus un papildinājumus
[..]	–	norāda uz izlaidumu citētajā piemērā
□	–	norāda, ka seko stabils vārdu savienojums (vārdkopnosaukums)
◇	–	norāda, ka seko salīdzinājums, frazeoloģisms
:	–	aiz šķirkļa vārda norāda, ka vārds sastopams stabilajā vārdu savienojumā
‘ ’	–	vienpēdiņās (izloksnes aprakstā) dota vārda nozīme
–	–	atdala vārdkopnosaukumu, salīdzinājumu, frazeoloģismu no tā nozīmes skaidrojuma

Avoti un literatūra

- Braže – *Allererste Anleitung zum Gebrauch der lettischen Sprache für Deutsche von G. Brasche*. Libau: Verlag von G. L. Zimmermann, 1875.
- Bušmane 1981 – Bušmane, Brigita. Ēdienu nosaukumi Nīcas izloksnē. *Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu un etnogrāfu 1980. gada pētījumu rezultātiem*. Rīga: Zinātne, 1981, 17.–21. lpp.
- Bušmane 1989 (1) – Bušmane, Brigita. *Nīcas izloksne*. Rīga: Zinātne, 1989.
- Bušmane 1989 (2) – Bušmane, Brigita. Izloksnes īpatnības tautasdziesmās (pēc Nīcas materiāliem). *Baltistica*, III, 2. Vilnius, 1989, 240.–251. lpp.
- Bušmane 2011 – Bušmane, Brigita. Ar kokmateriālu ieguvi un transportēšanu saistītā leksika Nīcas izloksnē. *Baltu filoloģija*, XX (1), 2011. [Rīga:] Latvijas Universitāte (LU Akadēmiskais apgāds), 2011, 5.–23. lpp.
- Bušmane 2017 – Bušmane, Brigita. Nīcas izloksnes teicēju devums novada vēsturei. *Piemares ļaudis un likteņi: rakstu krājums*, Nr. 2. Atb. red. Ieva Ozola. Liepāja: Liepājas Universitāte, 2017, 53.–91. lpp.
- DI – Endzelīns, Jānis. *Darbu izlase*. 4 sēj. Rīga: Zinātne, 1971–1982.
- Dinne – Dinne, Māra. *Nīcas izloksnes apraksts*. Diplomdarbs. (Latvijas Valsts universitāte.) Rīga, 1988.
- EH – Endzelīns, Jānis, Hauzenberga-Šturma, Edīte. *Papildinājumi un labojumi K. Mīlenbaha "Latviešu valodas vārdnīcai"*. 1. sēj. Rīga: Kultūras fonds, 1934–1938; 2. sēj. Rīga: Grāmatu apgāds, 1946.
- Etn. 1892 – Sprinģis, Mārtiņš. Nīcas-Lejnieku izloksne. *Etnogrāfiskas ziņas par latviešiem. II. "Dienas Lapas" pielikums*. Rīga: P. Bisnieka drukātavā, 1892, 153.–155. lpp.
- Etn. 1894 – Sprinģis, Mārtiņš. Dažu tautisku deju, tā saucamo "dižo danču" nosaukumi. *Etnogrāfiskas ziņas par latviešiem. IV. "Dienas Lapas" pielikums*. Rīga: P. Bisnieka drukātavā, 1894, 80. lpp.
- Gūtmanis – Gūtmanis, Olafs. *Jūrmalciems*. Liepāja: LiePA, 2001.
- Langijs – *Nīcas un Bārtas mācītāja Jāņa Langija 1685. gada latviski-vāciskā vārdnīca ar īsu latviešu gramatiku*. Pēc manuskripta fotokopijas izdevis .. E. Blese. Rīga: Latvijas Universitāte, 1936.
- Janševskis – Janševskis, Jēkabs. *Latvijas novadi. IV. Nīca*. Rīga: Valstspapīru spiestuves izdevums [1928].
- Laumane 1987 – Laumane, Benita. Lejaskurzemes fizioģeogrāfiskie apelatīvi (kuršu-prūšu paralēles). *Onomastikas apcerējumi*. Rīga: Zinātne, 1987, 170.–214. lpp.
- Laumane 1996 – Laumane, Benita. *Zeme, jūra, zvejvietas. Zvejniecības leksika Latvijas piekrastē*. Rīga: Zinātne, 1996.
- Laumane 2013 – Laumane, Benita. *Jūra latviešu valodā un folklorā: etnolingvistiskais aspekts*. Liepāja: LiePA, 2013.
- Laumane 2015 – Laumane, Benita. *Vēju un vētru grāmata. Dabas parādību nosaukumi latviešu valodā. II*. Liepāja: LiePA, 2015.
- LD – Barons, Krišjānis, Visendorfs, Henrijs. *Latvju Dainas*. 1. sēj. Jelgava: H. I. Draviņ-Dravnieka ģeneralkomisija, 1894; 2.–6. sēj. Pēterburga: Ķeizariskās Zinību Akadēmijas spiestava, 1903–1915.
- LFK – LU Literatūras, folkloras un mākslas institūta Latviešu folkloras krātuves materiāli.
- LLVV – *Latviešu literārās valodas vārdnīca*. 1.–8. sēj. Atb. red. Laimdota Ceplītis, 8. sēj. arī Melita Stengrevica. Rīga: Zinātne, 1972–1996.

- LS – mākslas un senatnes mēnešraksts – žurnāls *Latvijas Saule*. Rīga, 1923–1931.
- LTD – Klaustiņš, Roberts. *Latvju tautas daiņas*. 1.–12. sēj. 1928–1932.
- LVAN – Ēdelmane, Inese, Ozola, Ārija. *Latviešu valodas augu nosaukumi*. Rīga: SIA "Augsburgas institūts", 2003.
- LVDA – *Latviešu valodas dialektu atlants. Leksika*. Karšu un komentāru autori Bušmane, Brigita, Laumane, Benita, StafECKa, Anna u. c. Rīga: Zinātne, 1999.
- LVDApr. – *Atbildes uz "Latviešu valodas dialektoloģijas atlanta materiālu vākšanas programmas"* (Rīga: Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas izdevniecība, 1954) *jautājumiem* (pierakstītas 1963. gadā; glabājas LU Latviešu valodas institūtā).
- LVDA mat. – izloksnes teksti, kas ietverti atbildēs uz *"Latviešu valodas dialektoloģijas atlanta materiālu vākšanas programmas"* jautājumiem.
- Lvv – Endzelīns, Jānis. *Latvijas PSR vietvārdi*. 1. daļa, 1. sēj. Rīga: Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas izdevniecība, 1956; 1. daļa, 2. sēj. Rīga: Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas izdevniecība, 1961.
- LVV 1987 – *Latviešu valodas vārdnīca. A–Ž*. Atb. red. Dainuvīte Guļevska. Rīga: Avots, 1987.
- LVV 2006 – *Latviešu valodas vārdnīca. 30 000 pamatvārdu un to skaidrojumi*. Rīga: Avots, 2006.
- ME – Mīlenbahs, Kārlis. *Latviešu valodas vārdnīca*. Rediģējis, papildinājis, turpinājis J. Endzelīns. 1.–4. sēj. Rīga: Kultūras fonds, 1923–1932.
- Mīlenbahs – Mīlenbahs, Kārlis. *Darbu izlase*. 2. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2011.
- MLVV – *Mūsdienu latviešu valodas vārdnīca*. Red. Ieva Zuicena. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2014. Pieejams: <http://www.tezaurus.lv/mlvv>.
- RMM – Rakstniecības un mūzikas muzeja krājumu materiāli.
- Rkr. – *Rīgas Latviešu biedrības Zinību komisijas* (sākot ar 21. krājumu: Zinātņu komitejas) *Rakstu krājums*. 1.–23. krāj. [Jelgava, Rīga], 1876–1940.
- Sprincis – Sprincis, Pēteris. *Nīca laikmetu griežos*. Liepāja: LiePA, 2008.
- Svent. – *No Sventājas līdz Ancei: Latviešu izloksnes Rietumkurzemes piekrastē 19. gs. beigās / 21. gs. sākumā*. Liepāja: LiePA, 2008.

Preface

The "Dictionary of Nīca Subdialect" is a full-type dictionary of one particular subdialect comprising the lexis attested at Nīca without separation of the specific vocabulary characteristic to the subdialect from the Standard Latvian word stock. However, this dictionary is relatively full because in the subdialect, likewise in the whole language, a continuous development process is going on; therefore it is never possible to fix absolutely entire words and their meanings, to pursue their meaning change, meaning transfers and the use in various situations. But generally, the gathered linguistic material reveals the wealth of the respective subdialect and its originality of expression.

The Nīca subdialect is spoken in the rural districts Nīca and Otaņķi in Southwestern Kurzeme, located ca. 20 km southwards from Liepāja. They are bordering with the former rural district Pērkone (now included in the Nīca county, speaking Pērkone subdialect) and the rural district Grobiņa in the north, with the rural districts Bārta and Pērkone in the east, and with the rural district Rucava in the south.

Nīca and Otaņķi are forming an ethnographically unique area that has put down striking evidence in the material and mental culture of the Latvian nation. The magnificent national costume of Nīca women, the rich treasure of folk-songs, the long-call bourdon – these are only few values which the natives at Nīca may be proud of and are protecting also nowadays. And what about the language! Evidence of many ancient subdialectal features is found not only in folk-songs that rather frequently are preserving currently disappeared words. Also, the local long-term clergymen Johann Langius and Gustaw Brasche have lent an ear to the regional language and enclosed it in their dictionaries (Langijs, Braže) already in the 17th and 19th centuries. In the last decade of the 19th century, the young writer Jēkabs Janševskis, then teacher at the Nīca school, has gained impulse for his creative work at this place because "the Latvian language here is kept still whole and clear. Popular mental wealth here may be collected and gained abundantly" (in: monthly magazine *Burtnieks*, 1933, № 9, p. 684). Also, the outstanding linguist Karl Mühlenbach has spent three days in Nīca during his travel all over Latvia at the beginning of the 20th century with the aim to collect subdialectal vocabulary for the voluminous "Dictionary of Latvian" ["Lettisch-deutsches Wörterbuch"], to "get thoroughly acquainted with the highly considerable Nīca subdialect" (Mīlenbahs II 84).

Nevertheless, Mārtiņš Sprinģis, a teacher at Nīca, has written on the Lower Nīca subdialect already in 1892: "... the subdialect is waning remarkably from year to year. Not even in the speech of the older generation it is fully dominant any more" (Etn. 1892, 155). This process has continued in the 20th century and even more rapidly at the beginning of the 21st century. But still at the end of the 20th century, housing at Jūrmalciems, the writer Olafs Gūtmanis has heard many words characteristic to the region and made use of them in his poems, among them in his work "Jūrmalciems" (Gūtmanis).

The vocabulary from the Nīca subdialect has been systematically collected in the 1970s–1980s choosing mainly local speakers of the oldest or the utmost oldest generation, born still in the 1870s–1880s, as informants. Since 2011, the word meanings have been made more precise, the use of several lexemes mainly in the speech of representatives of the oldest generation has been checked. Thus, the gathered vocabulary basically offers an insight into the language of the Nīca people and its dynamics during the 20th century. Including evidence of the history of the region, diverse spheres of life, traditions, revealing life perception of the people and the experience gained for centuries as well as their regional identity rooting in the multi-layered ethnic history of Lower Kurzeme, it also reveals the rapid development of the subdialect when the

archaic linguistic phenomena are trended to disappear under the influence of Standard Latvian. This fact is affirmed by disappearance of certain subdialectal phonetical and grammatical features as well as their inconsequent manifestation. The narrowing of the dialectal vocabulary can be observed because nowadays one has failed to fix many words from the material noted in the 1970s–1980s. Therefore the regional lexis from Nīca may be used for further studies, e. g. those dealing with language history and linguistic contacts, interaction between subdialects and the Standard Language, dynamics of the subdialects as well as semantics and contrastive linguistics.

Many thanks to all persons from Nīca who have contributed to this work! To be remembered the already deceased persons who have offered a chance to look at the everyday life of the Nīca people and to lend an ear to their language, by their narrations for years. In the 1970s–1980s they were: Ģēda Kupše (1878–1979), attended primary school for 3 years, rendered data about plants and clothes; Anna Kļava (1886–1979), rendered data about housekeeping and lighting; Katrīna Ignāte (1890–1986), primary school education, rendered data about manor life, animals, birds, cattle-breeding, agriculture, plants, freshwater fishery, rafter's job, vehicles, lighting, housekeeping, food, clothes, family celebrations, customs, diseases, made the information about word meanings more precise; Ilze Ruika (1892–1984), attended primary school for 3 years, recited folk-songs, made the information about word meanings more precise; Ilze Mielava (1893–1982), attended primary school for 3 years, rendered data about agricultural implements, fishery, animals, housekeeping, furniture, spinning, weaving; Katrīna Pirtniece (1893–1972), rendered data about plants, food, clothes; Katrīna Čirkše (1895–1973), attended primary school for 3 years, rendered data about ancient fieldwork, housekeeping, family celebrations, customs, clothes, footwear; Maiga Krētainē (1895–1979), attended primary school for 3 years, rendered data about plants, agriculture, fishery, housekeeping articles, clothes; Ilze Māliņa (1897–1989), rendered data about plants, agriculture, cattle-breeding, housekeeping, furniture, spinning, weaving, food, made the information about word meanings more precise; Andrejs Otaņķis (1901–1975), primary school education, rendered data about agriculture, construction, carpenter's and joiner's job, housekeeping articles; Miķelis Jūrmalis (1902–1989), attended primary school for 5 years, rendered data about fishes, fishery, ancient fieldwork, agricultural implements, farming engines; Katrīne Vērniece (1904–1986), attended primary school for 3 years, rendered data about agricultural implements, food, made the information about word meanings more precise; Jānis Kļava (1906–1983), attended primary school for 2½ years, rendered data about agriculture, agricultural implements, rafter's job; Margrieta Runne (1911–2001), primary school education, finished also animal husbandry school, made the information about word meanings more precise.

In the 1980s, students at the former Liepāja Teachers Training College (now Liepāja University) were involved in the investigation of their native subdialect during practical work in dialectology. Spodra Dīķe from Nīca has collected a broader word stock. Māra Dinne (Sproģe), student at the Latvian (State) University descending from Nīca, has collected and studied materials from the Nīca subdialect as well. Some pupils at the Nīca secondary school (under guidance of teacher Biruta Bumbule) have traced the dissemination and stability of several subdialectal features in the speech of different generations in their families. Many thanks for these materials that have been used for making the meanings more precise and illustrating them.

New subdialectal materials have been gathered in the last decade when starting to sum up the Nīca vocabulary. Thanks for responsiveness to all persons who have rendered valuable data about the modern subdialect. Among them, special thanks to Jēkabs Bozis (1923), Alvīne Šķipere (1929), Milija Otaņķe (1932–2017), Jānis Jūrmalis (1937), Alīda Vārna (1933). Thanks also to Gita Vanaga who in the last years has always shown sympathy to deal with observations about speech of different generations made at her work, respectively, the management of Nīca Antiquities Repository.

Our gratitude to the colleagues who have promoted the creation of this work by their advice and support – *Dr. habil. philol.* Benita Laumane, long-term researcher into the subdialects

of Lower Kurzeme and Professor at the Liepāja University, and *Dr. habil. philol.* Ilga Jansone, Director of the Latvian Language Institute, University of Latvia.

Many thanks for worthy advice and consultations to the musicologist *Dr. phil.* Mārtiņš Boiko, the ethnographer *Dr. hist.* Anete Karlsonē, the ethno-musicologist *Dr. art.* Valdis Muktupāvels, the folk-lore specialist *Dr. h. c.* Mārīte Vīksna.

Many thanks to everybody who created the electronic vocabulary card index of the Nīca subdialect and prepared the manuscript for publication. The electronic vocabulary card index was created by *Mg. hum.* Marita Silkāne, *Mg. hum.* Anda Meistere, *Mg. hum.* Ingrīda Sjomkāne, *Mg. hum.* Ilona Akmentiņa (Dzene), *Mg. hum.* Agita Kazakeviča, *Mg. hum.* Kristīne Mežapuķe, and by the students Laura Kalēja, Dace Seile, Madara Kalniete, Evija Balcere, Ginta Augule, Ineta Taškāne, Lelde Jansone, Madara Madalāne. The manuscript of the Dictionary of Nīca Subdialect was prepared by *Mg. hum.* Marita Silkāne, *Mg. hum.* Anete Daina and *Dr. philol.* Liene Markus-Narvila.

The author expresses her gratitude for evaluation of this work and inciting recommendations to the reviewers of this work – *Dr. philol.* Juris Baldunčiks, Professor at the Ventpils University College; *Dr. philol.* Regīna Kvašīte, lecturer at the Šiauliai University (Lithuania); *Dr. philol.* Vilma Šaudiņa, Professor at the Daugavpils University.

Concise data about phonetic, word-formation and grammar features of Nīca subdialect

The Nīca subdialect belongs to the Middle Latvian dialect and is featured by the specifics of the Couronian subdialects as well as the Semgallian subdialects.

The subdialect uses two **basic intonations**: drawn intonation (~) corresponding to the drawn intonation used in the three-intonation area – *māja, sēne, dūmi, kaņna, laūks*, and non-drawn intonation merging the broken intonation and the falling intonation used in the three-intonation area, traditionally marked by circumflex (^) that denotes the broken intonation – *lācis, dēle, dzīt, grūst, daŗva, gulbis*. Both intonations are with certainty heard in root syllables in the subdialect. There are several words spoken with both drawn and non-drawn intonation in the subdialect, e. g. *čīrkstēt // čīrkstēt, dāvana // dāvana, duōt // duōt*.

Frequently it is difficult to determine the intonation in suffixes and end syllables, sometimes it may depend on the speech pace. A hesitation even in the speech of the same informant may be pretty often observed in those syllables, e. g. in derivatives with the suffixes *-aīn- // -aīn- (cēŗpaīns // cēŗpaīns)*, *-īb- // -īb- (labība // labība)*, *-niēk- // -niēk- (namelniēks // namelniēks)*, in case forms of nominals – *gadā // gadā*, in verb forms – *aūgām // aūgām*.

In the prefixes *aiz-, ie-, nuo-, pār- un pie-* there appear both non-drawn intonation and drawn intonation – *aīzbraūkt // aīzbraūkt; iējūgt // iējūgt, iēspiēst // iēspiēst; nuōkārt // nuōkārt, nuōraūt // nuōraūt; pāriēt // pāriēt; piēsiēt // piēsiēt, piēlabināt // piēlabināt*.

In the prefixes *ne-, pa-, sa-* sometimes is heard a definitely falling intonation marked by grave accent (˘), for instance, in contracted lengths caused by contraction of vowels from two syllables in one syllable: *nēs(m)u // (also non-drawn intonation *nēsmu*) < *neŗsmu, nēsi < neŗsi*; if the following syllable begins with a vowel or diphthong: *nēŗd, pàaūdze, pàŗst, sàaūst, sàŗsties*. The falling intonation is now and again heard in derivatives on *jā-, ne-* when the following vowel *i* or *u* is merged with *a* or *e* into a diphthong: *jāizdara, jāisŗurina, nēisnāk, nēustraūkt*; rarely there was attested a diphthong with the drawn intonation as well: *jaīstiēk, nēŗgulējis*.*

The prefix *uz-* usually has a short vowel *u*, but sometimes there has been heard the drawn, the non-drawn and (if followed by voiced consonants) also the rising-falling intonation marked by semi-circle (ˆ): *ūsceļ, ūziēt, ūskuōŗ, ūskabināt, ūzgāza, ūzlikt, ūzmaūc, ūzraūt*.

If the syllable root of the headword has the non-drawn intonation, diminutives on *-elis, -ele* sometimes have the drawn intonation as well: *draūŗelis // draūŗelis < draūŗs, dāŗŗelis // dāŗŗelis < dāŗŗs*.

The **phonetics** of Nīca subdialect is featuring many common phenomena with Standard Latvian and other subdialects of Middle Latvian. The sound system coincides with Standard Latvian, however, there appear several differences in the sound use.

Several quality changes in vocalism characteristic to the subdialect are observed in root syllables:

- before the consonants *b* and *v*, sometimes the vocal *u* is kept: *dubŗens, suvŗens, zuve, duŗ, duŗdubenis, duŗstuōbrine*;
- the sound *u* is met in many borrowings and foreign words featuring the sound *a* or *o* in Standard Latvian: *cūlla – cōlla, kuliēŗis – holēŗa, ŗuseŗa – ŗoseŗa, stuŗpa – staŗpa*;
- the open sound *ŗ* resp. *ŗ* has been used consequently a) in the infinitive: *cēŗt, dzēŗst*, b) not seldom in verbs with the auslaut *-ināt*: *cēŗināt, dēŗzināt, ēdināt*, c) in some compounds where the close sound is used in Standard Latvian: *ŗeŗdiēna, svēŗdiēna, dzēŗŗeŗŗŗ*, d) in the past forms of the verbs *bēŗt* and *deŗt*: *bēŗa, dēŗa*, e) in the prefix *ne-* if followed by *ŗ* resp. *ŗ* in the next syllable: *neŗŗeŗŗu, neŗŗsu*. In the present forms

of the verb *derēt* both open *ɛ* and closed *e* are heard: *dēř* // *deř*. There appears also open *ɛ*, *ē*, developed from *a* before *r*: *dėrināt*, *sėrkans*;

- the vocal *i* in the verb *pīđināt*.

Compared to the Standard Latvian, different quality of vowels or diphthongs is observed in many cases in suffix syllables resp. non-stressed syllables – sometimes a more ancient vowel of the suffix syllable is kept in the subdialect, or there appear innovations, e. g. the vowel *ɛ* appears in the words *paseka*, *aseka*, *līdeka*, *pātega*; a different vowel appears also in the words *āmars*, *klaņbars*, *lukteris*, *misenis*, *muzukants*.

In the subdialect are observed many quantitative changes of vowels resp. diphthongs, e. g.:

- prolongation of *a* and *e* before a tautosyllabic *r* in root syllables resp. stressed syllables: *dārbs*, *bārgs*, *sērde*, *vėrgs*; prolongation or diphthongization of *i* and *u* before a tautosyllabic *r*: *cīrpt*, *izmīrkt*, *dzīrnas*, *ziėrgs*, *siėrms*, *gūrkte*, *kūrkt*, *štūrmelis*, *stuōrms*, *buōrste*;
- vowel shortening in the words *vel*, *lidz*;
- shortening of long vowels or diphthongs with lean to the next word in the speech flow called proclisis, e. g. in the words *kad-reiz*, *kuo* > *ku*, *vai* > *va*;
- shortening of the suffix vowel *ī* in the past forms of verbs as well as in nouns derived from them before the consonant *j*: *dariju*, *pėlnija*, *adijums*, *puōstijums*;
- vowel shortening in the suffix *-nīc-*: *degutnica*, *pavārnica*, less frequently in the suffixes *-āj-*, *-tāj-*: *liėpajnieki*, *mācītajs*, *skuōluotais*;
- prolongation of an ancient short vowel in the adverbs *citūr*, *visūr*, *nekūr*.

The loss of monophthongs is observed in suffix syllables, e. g.:

- *u* disappears in forms of the active past participle after *j*: *vareīši* < *varėjuši*, *saskreīši* < *saskrėjuši*, as well as in the word *kreīms* < *krejums*;
- *a* disappears in dative singular of masculine definite adjectives and numerals: *mazaim* < *mazajam*, *trešaim* < *trešajam*, as well as in the word *paļgs* < *palags*.

Non-stressed monophthongs sometimes disappear in the root syllable: *paūsaris* < *pavasaris*, *šuōvkar* < *šuōvakar*.

There is evidence of anaptyxis characteristic to Semgalian subdialects, i. e. insertion of a short monophthong after the consonant *r*, less frequently after the consonant *l*. In the 1880s, insertion of a normal-length monophthong has been attested in the subdialect (*ilagi*, *irabe*, *zirags*), but in the 1970s–1980s anaptyxis has been heard in the speech of a few oldest inhabitants of Nīca after *r* (*sarakani svaraki*, *barakstītes*), at the end of the 20th century sometimes also with undefined quality of the monophthong (*dařzs*, *bėřns*), or the anaptyxis has not been attested but a not-prolonged monophthong before tautosyllabic *r* was preserved (*vařds*, *tařps*).

The diphthong *ai* in the word *paīrīt* may have arisen due to the epenthesis (i. e. insertion of a monophthong).

Differences from Standard Latvian are observed in the vocalism of end syllables:

- in open end syllables, monophthongs are pronounced mostly voiceless, slightly reduced (non-reduced monophthong is kept in the dictionary); in rapid or careless speech, end syllable monophthongs sometimes disappear: *māja* > *māj^a* > *māj*;
- monophthongs are weakened, sometimes – in rapid or careless speech – eliminated also in closed end syllables: *svėdiėns* < *svėtdiėnas* (*krekli*), *tāds* < *tādas*, *atraūgs* < *atraūgas*; short monophthongs frequently disappear in derivatives on *-ītis*, *-ietis*, *-ris*, *-lis*: *kraņpīc* < *kraņpītis*, *skruōders* < *skruōderis*, *putnels* < *putnelis*;
- end syllable monophthongs sometimes disappear also in the present 2nd person plural form of *-ājo-*, *-ėjo-* un *-ōjo-* stem verbs: *duōmāj* < *duōmājat*, *traūcēj* < *traūcējat*, *klibuoj* < *klibuojat*.

In nominative singular of *o*-stem words where consonants *m*, *n*, *r*, *l* are following a noise

consonant, sometimes the monophthong *i* is inserted between *m*, *n*, *r*, *l* and the ending *s*: *iesmis*, *putnis*, *stipris*, *krēslis*.

Several local phenomena are attested in consonantism, e. g. in borrowings and foreign words with *f* un *h*, the standard sound *f* is replaced by the consonant *p*: *pabriķis*, *praks*, *potoreja*, *pederīte*, *prišs*, *dipterīts*; the consonant *h* is quite often eliminated at the beginning of a borrowed word: *ēfmoņikas* < *harmonikas*, *ektārs* < *hektārs*, or it is replaced by *k*: *klōrs* < *hlōrs*, *kromāda* < *hromāda*.

The consonant *c* is sometimes met instead of the standard *s* in the words *pētercīlles*, *cīrups*, but in the word *cukurs* the consonant *s* has been sometimes attested in the speech of the oldest generation: *sukurs*.

Many words with ancient tautosyllabic *n* have been attested in the subdialect, e. g. *aņka*, *bezdeliņga*, *daņgs*, *deņkts*, *laņcīties*, *luņka*, *raņtīt*, *spraņgs*.

The consonant *r* is met in forms where it has arisen due to junction with *j*: *vaŗa*, *veŗi*, *stūŗa*, *dzeŗ*, *speŗ*; also in many words where palatalization of *r* before velar monophthongs is etymologically and phonetically unfounded: *grūta*, *kŗuōkas*, *kŗākt*, *rāpāt*.

The palatalized consonant *ŗ* is sometimes attested instead of *s* in nominative and dative singular of *ījo*-stem nouns: *puŗšis*, *Aņŗis*, *ŗiŗŗis*, *truŗim*.

Several words are used with the beginning consonant *s* or *ŗ*: *stulŗbs* // *ŗtulŗbs*, *smuki* // *ŗmuki*, *spirŗts* // *ŗpirŗts*, *svilŗpe* // *ŗvilŗpe*.

The consonant *n* is met instead of *ņ* in nominative singular of *ījo*-stem nouns before the ending *ŗ* as well as in the pronoun *viŗŗ*: *launadziŗŗ*, *viŗŗ*, the consonant *l* is met instead of *ļ*: *ceŗŗ*, *apaŗŗ*, *dziŗŗ*.

In some cases preservation of the consonants *k*, *g* before palatal monophthongs is observed: *cūkina*, *māgiņa*.

Vocalisation of the consonants *j* and *v* in tautosyllabic position after a short monophthong is observed in the subdialect: *reĩ* < *rej*, *taũs* < *tavs*, *seũ* < *sev*.

Phonetically unmotivated palatalized consonants are attested in many derivatives with the auslauts on *-elis*, *-ele*: *bukēlis*, *maŗšelis*, *raŗēlis*, *krūŗele*. However, there appear also derivatives with these auslauts without consonant palatalization: *meņcelis*, *dadzelis*, *kazele*.

Transformation of *m* into *n* before a following consonant *d* is observed in the words *ciņds*, *diņdēt*. Now and then the word *stuņda* < *stunŗda* is attested.

Assimilation as regards voicing coincides with that of Standard Latvian and other subdialects:

- unvoiced noise consonants become voiced before voiced noise consonants, and vice versa, voiced consonants become unvoiced before unvoiced noise consonants: *abŗŗuŗināt* < *apŗŗuŗināt*, *palēŗgdama* < *palēŗkdama*, *vanaks* < *vanags*, *laps* < *labs*;
- *ln* > *ll*: *meŗŗls* < *meŗŗns*, *piŗŗla* < *piŗŗna*, *viŗŗla* < *viŗŗna*.

The loss of consonants is observed in the subdialect rather frequently:

- *j* disappears 1) after long vowels before consonants a) in monosyllable words: *vēŗ* < *vēŗŗ*, *vāŗ* < *vāŗŗ*, *straũŗ* < *straũŗŗ*, *duŗŗ* < *duŗŗŗ*; b) in the auslauts *-ājs*, *-ējs*, *-tājs*: *arāŗ* < *arāŗjs*, *dziēdātāŗ* < *dziēdātāŗjs*, *kalēŗ* < *kalēŗjs*; c) in active past participles: *darĩse* < *darĩŗuse*, *atsacĩse* < *atsacĩŗuse*; 2) after labial consonants a) in forms of *ījo*-, *ē*- and *i*-stem nouns: *grāvus* < *grāvŗus*, *lēpu* < *lēpŗu*, *guōvu* < *guōvŗu*, *ziou* // *zuvu* < *zivŗu* // *zuvŗu*; b) in 3rd person forms of verbs in present: *grāb* < *grābŗj*; 3) at the word end after long vowels in the 3rd person forms of verbs in present indicative as well as in the 2nd person singular forms in imperative mood: *kŗā* < *kŗāŗj*, *apŗā* < *apŗāŗj*, *sē* < *sēŗj*, *sarā* < *sarāŗj*; 4) after a short monophthong in the past forms of the athematic verb *būt*: *bi* < *bij* < *bija*, *gā* < *gāŗja*; 5) in collision of morphemes: *vēŗlukteris* < *vēŗlukteris*, *vēŗzuve* < *vēŗjazuve*;
- *v* disappears within a word 1) in tautosyllabic position after long vowels: *tēŗ* < *tēŗvs*,

diēs < *diēvs*; 2) in the sound cluster *-rv-*: *ciris* < *cīrvīs*, *dures* < *duŗves*; 3) in the sound cluster *-lv-*: *cilēks* < *cilŗvēks*, *gāla* < *gālŗva*; 4) in intervocalic position: *klaũ-ēja* < *klaũvēja*;

- **n** disappears at the word end 1) in adverbs: *šuōdiē* < *šuōdiēn*, *pēŗ* < *pēŗn*, in the particle *viē* < *viēn*; 2) after diphthongs in the 2nd person singular forms of imperative mood resp. 2nd person forms of verbs in present indicative mood: *aũ* < *aũn*; 3) in vocative forms of deminutives from *o-* un *ā-*stem nouns formed by the suffix *-ĩn-*: *dēlĩ* < *dēlĩn*; 4) in collision of morphemes: *ciēmāte* < *ciēmāte*, *jaũmāsa* < *jaũmāsa*; 5) in the word *bēŗs* < *bēŗns*;
- **ņ** disappears in the pronoun *viš* < *viņš*;
- **r** disappears 1) at the end of monosyllable words: *a* < *ar*, *ga* < *gar*, *i* < *ir*, *ku* < *kur*; 2) in collision of morphemes in the adverb *a-viēn* < *aŗ-viēn(u)*;
- **d** disappears 1) at the end of monosyllable words: *ta* < *tad*, *ka* < *kad*; 2) in the adverb *taga* < *tagad*;
- **t** disappears 1) before *p* in the adverbs *apakaļ(u)* < *atpakaļ(u)*, *aka(l)* < *atkal* or *atkan*; 2) in the particle *kaũt* > *kaũ*;
- **m** disappears in the adverbs *pruōjā* < *pruōjām*, *gaŗā* < *gaŗām*;
- **l** disappears in the word *vēl* > *vē*.

A consonant cluster at the word end disappears in the words *vāi* < *vāĩrs*, *ŗu* < *ŗurp*.

The loss of various consonants is observed in collision of morphemes: *lap-rāt* < *lab-prāt*, *Laũgaļi* < *Laũkgaļi*, *cũgaņs* < *cũkgaņs*, *saũzeme* < *saũszeme*.

Addition of the consonant *s* is attested at the word beginning before the consonants *t*, *p*, *k*: *stiēģelis* < M. H. German *tēģel*, *stuōveris* < *tuōveris*, *spĩķis* < *pĩķis*, *spederines* < *pederines*, *skoste* < *koste*.

Insertion of the consonant *t* in the sound clusters *-ns*, *-ņš* is sometimes heard in the speech of the oldest generation: *ciēminc* < *ciēmins*, *graũdiņč* < *graũdiņš*.

Insertion of the consonant *k* is attested in the words *dziķsla*, *kulkstīt*.

Insertion of the consonant *j* is sometimes attested in the word *nejĩēt* < *neiēt*.

Alteration of voiced and unvoiced noise consonants at the root end is observed in many words: *kviēkt* // *kviēgt*, *buōte* // *buōde*, *tik* // *tig*, *kņubu* // *kņupu*, at the word beginning: *pudele* // *budele*, also *butele*.

There appear some other alterations in the articulation manner as well, e. g. *dl* // *gl* (*sędli* // *sęgli*), *dn* // *gn* (*mednis* // *męgnis*).

From the **word-formation** angle, groups of derivatives containing (beside standard words) also several words characteristic to the Southwestern Kurzeme subdialects have been attested in the Nīca subdialect:

- cow names formed by the suffix *-aļ-*: *Uōtaļa*, *Sęstaļa*, *Dũmaļa*, also other nouns: *briēdaļa*, *vataļa*, *piŗkaļas* (also *piŗkali*), *smĩgaļa* (also *smĩgala*);
- derivatives with the suffix *-ān-* mostly are denoting a big, old, with negative features endowed human being or animal, or a big object: *drickāns*, *klaĩzāns*, *krapāns*, *maũŗāns*, *capāns*, *rikāns*;
- names for children, body parts, small objects derived by the suffix *-el-* and usually expressing diminutive meaning: *ganelis*, *buļlelis*, *kuĩpelis*, *damēbelis*, *namelis*, *mašĩnelis*;
- house names, also family names formed by the suffix *-ēn-*: *Krũzēni*, *Diŗņēni*, *Mũrēni*, *Paũŗēni*, *Puōdēni*;
- names for places where sth. is present in abundance formed by the suffix *-ien-* from nouns: *bēŗziens*, *skaĩdiens*, *čũksliens*, *kuĩtiens*, the derivative *kājiens*, names for

certain places formed from adjectives and adverbs: *svešiene*, *turiēna*, names for abstract notions: *agriene*, *jaūniene*, *maziene*, deverbal nouns: *sasitiens*, *šāviens*, *švilpiens*;

- the suffix **-ij-** is met within plant names: *ālavija*, *cikvorijas*, *zēlpija*, adjectives: *sālijs*, some toponyms: *Akmenija*;
- agent nouns, names for other persons or objects derived by the suffix **-ik-**: *gābikis*, *mediķis*, *jaūniķis*, *knaibikīši*, *pudiķis*, *pufcikis*;
- plant names formed by the auslaut **-ine** (also **-ene**): *glāzine*, *kalvine*, *tītarine*, insect and animal names: *lapsine*, *mūķine*, *briēdine*, names for persons: *ķēķine*, *vecine*, *vedējine*, *kalpine*, names for objects: *bastine*, *miřmine*, *jērine*, *baraņķine*, *kvaūķine*, *divzarine*, name for a disease: *blusines*, toponyms: *Maīķines*, *Bulline*, *Grīsline*; plant names formed by the auslaut **-inis**: *mežinis*, *rācinis*, names for objects (working tools): *bradinis*, *ķruōcinis*, *pakulinis*; representants of the oldest generation are sometimes using derivatives formed on **-ine**, **-inis** in attributive function as well: *vecine aīta*, *perine vista*;
- diminutives formed by the suffixes **-īn-**, **-in-**, **-iņ-**: *māšīna*, *blūōdina*, *gūžinas*, *kumeliņš*, *diēdzinš*;
- names for objects formed by the suffix **-kl-**: *bruceklis*, *dēdeklis*, *uzkubeklis*, *riēdikla*;
- names for things or objects derived by the suffix **-ksl-**: *dzeřuokslis*, *greřmuokslis*, *kārtākslis*, *dařvākslis*;
- names for objects formed by the suffix **-tuv-**: *braūktuve*, *meřtuve*, *riēstuvīs*, also names for places: *aūgtuve*, *dziņtuve*;
- names for persons and agent nouns formed by the suffix **-ul-**: *bruzdulis*, *muřmulis*, *teřmulis*, family names: *Cibulis*, *Bārdulis*, plant names: *siřmulis*, object names: *spruņgulis*, *rituls*, *vizulis*;
- the suffix **-ūz-** is met in some names for human beings: *cēřūzis*, *glēmūzis*;
- cow names derived by the suffix **-už-**: *Piřmuža*, *Ceřtuža*, *Piēkuža*, also women's names: *Aīnuža*, *Maīguža*, *Katruža*.

Beside adjectives with the auslauts **-ains**, **-aina**, there are also adjectives with the auslaut **-ainis**, feminine **-aine**: *ragainis* (tekulis), *rūtainis* (raksts), *ķņuburaine* (dziņa), *spuņdaine* (galddrāna); the substantivization of these adjectives is observed as well: *beķainis*, *kulainis*, *ceķulaine*. Beside derivatives on **-ain-**, also synonyms on **-uot-** are formed quite often: *cēřpuots*, *spaļuots*, *tāřpuots*, *vēļēnuots*, *vīlluots*, *zābakuots*, *asiņpuots*.

Adjectives formed by the suffix **-uoj-**: *mīltuojs*, *tāřpuojs*.

Adjectives formed by the auslaut **-īdze** indicating that sth. endowes what is included in the meaning of the basic word – a noun – as a characteristic feature or mark; sometimes they are substantivated: *kaūnīdze* (meita), *kumelīdze* (ķēve), *guņnīdze* (sieva), *piēnīdze* (guove), *suvēnīdze* ‘sivēnmāte’.

There occur several compounds formed with a metonymic meaning transformation: *baltvēdere*, *ceřtrķājis*, *jēlaūsis*, *jēlnaģis*, *ķupaūse*.

An extensive group consists of compounds with **-mala**, **-male**, **-malis**: *grāvmala* // *grāvmale* // *grāvmalis*, *jūrmala* // *jūrmale* // *jūrmalis*.

From the **morphological** angle, several differences in the use of noun stem forms appear in the subdialect. For instance, a variation of the following stem forms is observed – of *o-* and *ijō-* stem forms: *papīrs* // *papīris*, *dīlbs* // *dīlbis*, *mugurkaūls* // *mugurkaūlis*, of *ē-* and *ā-* stem forms: *tiīte* // *tiīta*, *pīpe* // *pīpa*, *reīze* // *reīza*, *balañda* // *balañde*, *caūna* // *caūne*, *lapsa* // *lapse*, *vaīna* // *vaīne*, of *ā-* and *o-* stem forms: *meņca* // *meņcs*, *taka* // *taks*, *uōsta* // *uōsts*, *žuřka* // *žuřks*, of *ē-* and *ijō-* stem forms: *apruoce* // *apruocis*, *ēļkuonis* // *ēļkuone*, *dēlis* // *dēle*, *ēřkulis* // *ēřkule*,

pēlis // pēle.

Transition of *i*-stems into *ē*-stems is widespread: *ace, aūse, guōve, klēte, piŕte, siŕde.*

Differences from Standard Latvian are observed in the declension of consonant stems, forms of other stems are used often in parallel – nominative singular: *akmens // akmeņš // akmenis, asmens // asmenis, rudens // rudenis, ūdens // ūdeņš // ūdenis*; genitive singular: *akmeņa // akmens, asmeņa // asmens, rudeņa // rudens, ūdeņa // ūdens, zibeņa // zibens.*

Alongside of words present in Standard Latvian, also the masculine names *kāsus* ‘klepus’, *vadus* ‘vads (zvejas rīks)’, *žagus* belong to *u*-stems in the subdialect, likewise the feminine names *dziŕnus, pēlus, ragus* (obsolete in Standard Latvian).

Several ancient case forms have been attested in the subdialect:

- the ancient dative singular form of (*i*)*ā*-, *ē*- and *i*-stem nouns with the ending *-i*: *viēni māsi, savi pādīti, gudri māti, klēti*; the dative singular form *viņš* of the pronoun *viņš* has been fixed in a subdialect notation at the beginning of the 21st century (Svent.);
- locative singular forms of *ijō*-stem nouns with the ending *-ē*: *grāpē, kaŕbarē, ķēķē, šķīvē*;
- instrumental plural forms of (*i*)*o*- and (*i*)*ijō*-stem nouns with the ending *-is*: *dzīvuo piļlis vaģis, a garis nagis, [aste] isiēt uz divis žuburis, ķekatas atbraūca ar vēzumīnis, ar miēžis, ar rudzis, ar kumelīnis.*

Rests of the ancient dual – the nominative-accusative form ending on *-i* (it is used as a rule when a substantive represents a name for time or measurement unit expressed by numerals from two to nine) – have been attested now and then: *sadalīt uz četri, piēci daļi; turi tuō maīsu ar abi ruōki ciēti!; kādi septiņi lizdi; cūkumātes turēja divi gadi.*

Alongside of comparative degree forms of adjectives created with the suffix *-āk-*, the use of the particle *juo* with a comparative degree, less frequently with a positive degree is sometimes observed in the speech of the oldest generation: *juo mazāki, juo liēlāki, juo gaŕi.*

In the 1970s–1980s, some representants of the oldest generation remembered that in the turn from the 19th to the 20th century were heard dative plural forms of the pronouns *mumis, jumis* as well as indeclinable forms of the possessive pronouns *mana, tava, sava.*

Many ancient forms have been preserved as well as innovations have arisen in the verb conjugation.

In the 1st person singular of the verb *būt* in present, alongside to the form *ēsmu* they use the form *ēsu* created after the pattern of *o*-stems; the 3rd person form *irād*, less frequently *iraid, ira, irā* has been heard; alongside of the 1st and 2nd person plural forms *ēsam, ēsat* – in the speech of the oldest generation also *esim, esit*; in the 3rd person present – also the negative forms *nev, neŕ, neva, nava, nevā, nevād.*

Partial preservation of present *i*-stem verbs has been attested: *gulu // guļu, sēdu // sēžu, gribim // gribam, redzim // ređzam.* Several forms of *i*-stem verbs resp. participles are encountered in folk-songs, e. g. *gulim, gulims, gavilim.*

The (*i*)*o*-stems of verbs with *au* in the root are rather frequently conjugated like *no*-stems: *aūn, kaūn, bļaūnu, kraūnu.*

In the subdialect, a hesitation between *ōjō*- and *ājō*-stems is observed: *daŕcuot // dancāt, klejuot // klejāt, migluot // miglāt, nagluot // naglāt*; the use of *ājō*-stems parallel with *ējō*-stems is characteristic as well: *drīvāt // drīvēt, lādāt // lādēt, rīvāt // rīvēt, skrūvāt // skrūvēt.*

A large group is formed by verbs with the auslaut *-ināt* where appear also many diverse dialectal words as regards their origin and semantics: *dricināt, kubināt, ķirināt, pāpināt, sitināt, skuļbināt, šulināt.*

Some differences are observed in the use of verb past forms, for instance, there appear forms of past *ē*-stems: *āve, cēlēš, kave, nese, smēle, vede*; past forms with *-avā-* have been attested from time to time: *baŕava, šļepava*, in folk-songs also *atlīgava, nuolūkavu, nemiēlava.*

Insertion of the reflexive element *sa* (less frequently *s*) between prefix and verb root, not seldom also addition of the reflexive element at the verb end, has been attested in the speech of representatives of the oldest generation: *apsaģêrbties, atsalaîst, iesarasties, izsatuõņāties, sasadzîēdāties, uzsavākties, iesklausīties*.

Beside forms of conditional mood on *-tu*, the 1st person plural forms on *-tum*, less frequently *-tūm*, have been still heard in the speech of Nīca inhabitants of the oldest generation: *darītum, turētum, dabūtum, iētum // iētūm*.

The most adverbs are phonetic or morphological variations of the Standard Latvian adverbs: *ieblakām, kāmēr // kāmērt, maģ, pirmāk, rikšūm, aūkst, brīžus, gaṣā, kājūm*.

Some phonetic changes in comparison to the Standard Latvian are observed in the use un prepositions (and prefixes), e. g. *āz* (*āz-*, seldom *az-*) (*āzaūgt, āzdure, āzgāze, azbaṣ // āzbaṣ, āzsist // aiz; bes* (*bes rāgiem, bes apstāšanās, besnaģe*) // *bez; is-* (*isluōbīt, ismeḡlēt, isriēdīt, isēdināt, isiṣgalis*) // *iz-*: *uoz* (*uoz-, ūz-*) (*uoz riķiem; ūzņest*) // *uz, uz-*.

The prepositions *nuo* and *pie* require the genitive case in singular and (unlike Standard Latvian) also in plural: *nuo māju, nuo rāceņu, pie aūšu, pie bēṣnu*.

The use of the preposition *piē* instead of *pēc* in final meaning is observed: *nuogāja piē maizes; braūkt piē zuvu*.

The conjunctions *i* 'and', *abar* 'but', *adar* 'or' and the particle *neba* have been attested now and then.

About Nīca subdialect, see also the following sources: Bušmane 1981, Bušmane 1989 (1); Bušmane 1989 (2); Bušmane 2011; Bušmane 2017; Etn. 1892; Etn. 1894; LVDApr.; LVDA mat.

Guide to the Dictionary

I. The Dictionary of Nīca Subdialect basically comprises all words and word groups noted in the subdialect in the 1970s–1980s and from 2011 onwards. Many other sources have been used that are featuring several lexemes not fixed in the beforementioned subdialect notations; these sources have been used mainly for explanation of word semantics, less frequently for illustration of their use. For instance, the Dictionary includes words and word groups from responses to the questionnaires of the Vocabulary part of the "Material collecting programme for the Latvian Dialectological Atlas" noted by Benita Laumane in 1963, as well as from her monographs and from materials recorded by students at the former Liepāja Teachers Training College (now Liepāja University) as their practical work in dialectology. Information about certain words was obtained from a diploma paper prepared by Māra Dinne, student at the Latvian (State) University. The Dictionary comprises vocabulary featured in the folk-songs recorded at Nīca as well, usually to illustrate the use of a particular word.

Reference to a word included in the "Latviešu valodas vārdnīca" [*Lettisch-deutsches Wörterbuch*; ME] by Kārlis Mīlenbahs, Jānis Endzelīns and Edīte Hauzenberga-Šturma or its supplements [EH] is provided in cases, if the respective word has not been attested in subdialects at the 2nd half of the 20th century. Then the explanation mentioned in ME or EH is presented after dash (–); if the explanation is given in German, the translation into Latvian and a reference to the source has been added in round brackets, e. g. **čāčis – die Kartoffel (in der Kindersprache) (kartupelis (bērnu val.))**. (EH I 261)

From the material collected in the subdialect, the dictionary does not include:

1) verbal nouns with the auslaut *-šana* if they have only processual meaning and no other meaning(s) have been fixed in the subdialect;

2) verbs with the prefix *ne-* if they have only negative meaning and no other semantical or usage-bound features (derivatives with this prefix may be included in the illustrative text to the respective headword);

3) regularly formed diminutives of nouns (samples with them may be found under the respective headword; diminutives are sometimes included in the entry head in cases when synonymic forms are present, see for instance **ace**, **cūka**; diminutive forms are mentioned in a separate entry in cases when the word is used only in the diminutive form: **bezdelīgactiņa**; diminutive forms referring to different words are treated as separate entries, e.g. **čāūmala** and **čāūmalīte**);

4) several borrowings used in the special terminology (e.g. of fishery, cattle-breeding) at the 2nd half of the 20th century.

Participles are usually included in the entry of the respective verb. In separate entries are shown those participles which have many meanings in the subdialect, e.g. **ēdams**, **-a 1. Divd.** → **ē s t (1)**. 2. parasti ar not. gal.; adj. noz. **Tāds, ko var lietot uzturā**. 3. biežāk ar not. gal.; subst. noz. **Pārtikas produkti; ēdiens**. 4. parasti ar not. gal.; adj. noz. **Tāds, ko izmanto ēdot**.

Many proper names have been included – personal names and hypocoristic names characteristic to the region at the end of the 19th and the beginning of the 20th century, animal names, titles of celebrities, place-names. They are included mostly in cases when they also have functions of proper names or are elements of fixed word groups.

To be added that respecting the fact that the subdialectal material recorded in the 1970s–1980s has been verified and supplemented only partially in the last decade and is fixed mainly in the speech of the representants of the oldest generation, the dictionary comprises entries featuring the oldest variant name or form of a word, or without mentioning of the primary meaning

although they are not at all unknown at present.

II. Vocabulary is presented in the entries arranged in alphabetical order. In many cases words are combined in nests. As nests are presented preferably

1) phonetic, word-formational and morphological variations of words (however, their combination in nests is not consequent because variant names may not seldom feature also semantic, stylistic or further peculiarities): **glāza, glāze, glāzs; dañcāt, arī dañcuot; bezdelīga, bezdelīga** (if the variant names included in the entry are alphabetically more distant, a reference entry is provided); **cērpains, -a, arī cērpuots, -a.** Sk. *cērpains*. (To be added that phonetic and morphological variations are frequently characteristic to borrowings, e. g. **ērmūnika(s), ērmūnika(s), ērmōnika(s), ērmonika, ērmōnika, ērmuōnikas.**);

2) names for masculine and feminine persons: **dakteris m., daktere f.**;

3) masculine and feminine forms of adjectives, flexible pronouns, numerals and participles: **bass, -a; astuotais, -a, retāk astuots, -a; cits, -a.**

Homonyms are presented in separate entries: **birze** (neliels bērzu (retāk citu koku) mežs; bērzu audze); **birze** (sējamās joslas apzīmējums tīrumā).

III. Results of lexicological and lexicographical analysis of each word are included in the entry that has the following elements:

1) the headword (in morphologically phonematic spelling, the so-called transferred form in bold italics),

2) reference to the part of speech (usual letters),

3) reference(s) to restriction in word use (at polysemic words, if not referring to all meanings of the word, they are added to the respective meaning – usual letters),

4) explanation of the word meaning (in bold),

5) illustrative text (in italics),

6) fixed word groups (in bold italics): word-group names after □, similes and phraseological units after ✧ with an explanation (usual letters) and illustrative text (word groups that cannot be easily referred to one definite meaning are presented at the end of the entry in a new line).

IV. The headword is followed by a reference to the part of speech. Unlike in the published Latvian subdialectal dictionaries (respectively, Dictionary of Ērgeme Subdialect by Elga Kagaine and Silvija Raže, Dictionary of Kalupe Subdialect by Antoņina Reķēna and Dictionary of Vainiži Subdialect by Eduards Adamsons and E. Kagaine), in the Dictionary of Nīca Subdialect the headword is not followed by its grammatical forms as usual.

The headword is not followed by case forms because they usually coincide with that of the respective stems in Standard Latvian. They are mentioned (sometimes with addition of a reference to gender) in cases when words of different stems are combined under one headword, e. g. **drāte, arī drāts**, ģen. **drātes**, arī **drāta, drāts; debesis** dsk., f., retāk **debess** vsk., f., m.

There is no reference to the older forms characteristic to the subdialect as well: to dative singular form of the (*i*)ā-, *ē*- and *i*-stems ending in *-i*; to instrumental plural form of (*i*)o- un *ij*-stems ending in *-is* (about this, see the survey on subdialectal features).

To substantives appearing only in the genitive form, the following reference is given: **divzaru** ģen.; nelok. A reference to the case form is provided also in cases when a certain case form has been used to express particular meaning: **desmits...** 2. dsk. dat., instr.: **desmitiem, desmitām**. The reference to the use of an adjective (in a particular meaning) with the definite ending is provided as well: **gaļš** .. 2. m.; ar not. gal.; subst. noz. **Zalktis**.

If the use of pluralia tantum has been attested also in singular form in parallel to their use in plural form, both number forms are shown in the entry head: **drabas**, reti vsk. **draba; ekseli**, reti vsk. **ekselis; drēbuli**, retāk vsk. **drēbulis; drāgas**, arī vsk. **drāga**, reti **drāgus**. The reference **vsk.** (sg.) or **dsk.** (pl.) now and then was given also in cases when a more frequent use of one or

another number form is observed, the more frequently used form indicated first: **duļļi**, vsk. *duļļis*.

Like with other adjectives, the feminine form is mentioned also for derivatives with the auslaut *-ains*. However, if only masculine nominative plural form is present in the text, the nominative singular form cannot be reproduced with certainty – it may have the auslaut *-aiņš* or *-ainis*. Therefore in those cases (if parallel forms are present) only the plural form is mentioned: **gulbains**, *-a*, dsk. *gulbaini*, *-as*, arī **gulbaini**. In the case of unique derivatives, the masculine singular form with uncertain auslaut indicated by regular (not italicised) letters is shown in the entry head: **galdainis**, dsk. *galdaini*.

In some cases, with the aim to draw attention to ancient subdialectal features rarely attested in the 1970s–1980s in the speech of representatives of the oldest generation, the headword is followed by the obsolete form (if attested) which is mentioned also in a separate reference entry. For instance, substantives derived with the prefix *aiz-* are followed by derivatives with *āz-* or *az-* as well: **aizkrāsne**, novec. *azkrāsne*; **azkrāsne**. Sk. *aizkrāsne*; **aizbaŕs**, novec. *azbaŕs*, arī **āzbaŕs**; **azbaŕs**, arī **azbaŕs**. Sk. *aizbaŕs*. Sal. arī **āzdaŕs**, **āzdure**, **āzgāze**, **āzkuŕs**, **āzmugure**, **āzraūks**, **āzuōdere**. Verb forms with the more ancient prefix are not indicated in the entry head; if they have been attested in the subdialect, they appear only in illustrative text.

The entry head includes also reflexive forms of verbs with insertion of the reflexive element *sa* (less frequently *s*) between prefix and root: **aizkabināties**, novec. *aizsakabināt*; **aizsakabināt**. Sk. *aizkabināties*. If only a verb with insertion of the reflexive element has been attested in the subdialectal material, it appears in a separate entry with meaning explanation and illustrative text: **apsakrāģēties** v.; novec.

V. The entry in the Dictionary of Nīca Subdialect habitually includes several references to use restrictions of certain words, as well as their stylistic delineation. As the gathered material refers to the period from approx. last two decades of the 19th century until nowadays, it is difficult to be differentiated if viewed chronologically. Therefore, the Dictionary does not include references to the use of words or forms in the speech of the representants of a particular generation, however, if a word has been attested only in the speech of the representants of the oldest generation in the 1970s–1980s, it has been added a reference novec. (obsolete word or form). The reference vēst. (historical) gives evidence of the historical changeability of the vocabulary.

The reference lit. (standard form) is added in limited quantities because many standard words which entered the subdialect in the first half of the 20th century, in the last decades are present in the speech of different generations.

The question of inclusion of stylistic references in the dictionary is problematic as well because the word stock related to diverse social layers and groups, to representatives of particular professions is not widespread and its use may be different if viewed stylistically. It is not seldom revealed by the illustrative text. To this group belong, for instance, non-standard Germanisms that once (mostly by mediation of manor servants) appeared also in the everyday speech of the rural people. Some of them continue their existence in the speech of the representants of the oldest generation but usually are stylistically restricted and not used in neutral meaning in the speech of the middle and younger generation. As to the stylistic references, such as niev. (slighting shade), hum. (humorous) and mīlin. (endearing shade) are included in the "Dictionary of Nīca Subdialect" most frequently.

References to the time, frequency, stylistic restriction of the use of a word appear in the illustrative text, and sometimes they are contradictory as well. This may be explained, for instance, by the memory specifics of the informant, its individuality, some everyday-life factors. Such references have been kept in the dictionary because they may give evidence e. g. of the mode of life of the informant, his / her perception, attitude to the neighbouring people and happenings.

To be added that in many entries (especially for illustration of prefixally formed verbs) has

been included only one or two text fragment(s) in some cases giving proof of the infrequent registration resp. use of the word as well as of the fact that this word was not attested in the subdialect during the last decades.

VI. The relatively independent components of word semantics have been considered the meaning of a word. At polysemic word they are indicated by Arabic numerals. The word meaning frequently has been split in more detail, indicating also shades of the word meaning that are shown either under explanation of the respective meaning after a semicolon, or separately after the parallel symbol (//). If many meanings have been attested for word groups, similes or phraseological units, they are indicated by small letters: □ *nuo dabas* – a) no dzimšanas. [...]. b) bez cilvēka līdzdalības.

The most explanations include direct information about the respective phenomenon, object, activity or feature. In some explanations, a reference is given to another word where more perfect semantic information can be found. At nouns derived by the auslauts *-ība*, *-iens*, *-šana*, *-ums* (primary meaning) a reference to the basic word is given, e. g. *gudrība* subst. **Vispārināta īpašība** → *gudrs*; *griēziens* subst. **Vienreizēja paveikta darbība** → *g r i ē z t (1)*; *gruzdums* subst. **Rezultāts** → *gruzdēt*.

Taking into consideration that the informants mostly were older people and during their course of life have occurred several changes in the social order, the material and spiritual culture as well as in the language, in many cases there has been stated that explanations of particular words resp. their variant names differ in subdialect notations. Additionally, many words attested in the 1970s–1980s have not been fixed in the last decades. Therefore, it was not possible to specify their semantics. But now and then these words are included in the dictionary because they may give evidence about non-actuality of the respective phenomenon in our times when the word meaning eventually has no longer been kept in the memory of the informant, and about dynamics of the word semantics (cf. e.g. *ceļderija* and *ciļderija*).

For explanation of dialecticisms, there has been used either a semantically equivalent word of Standard Latvian or a describing philological explanation, less frequently, a short ethnographic description. The explanation of names for plants, birds and animals was sometimes supplemented with the appropriate Latin name.

For words common with Standard Latvian, meaning explanations usually have been taken from the "Dictionary of Standard Latvian" (LLVV) or the "Dictionary of Modern Latvian" (MLVV), less frequently from the "Dictionary of Latvian" (LVV 1987, LVV 2006).

In cases of failure to point out the word meaning, a question mark is given instead of the explanation. It was provided also in cases when the meaning explanation may be not precise, and after illustrative text if its contents may be dubious.

VII. Fixed word groups are included in the entry of each component. If connectible to a certain meaning, they are represented after the illustrative material of this meaning (preceded by □ or ◇). Word groups to be hardly attributed to a particular meaning of polysemic words are represented at the end of the entry in a new paragraph (e. g. *īēt, galva*).

VIII. Samples in the illustrative text are separated by a slash (/). Text fragments not revealing essential subdialectal features but offering information about the object (e. g. its raw material, form or application) have been included pretty often. They not only reveal the meanings of a word but sometimes also include references, for example, to its distribution and use in the speech of different generations.

In cases when the informant has eliminated a part of the sentence or replaced verbal expression by mimic or gestures, and when subdialectal text has been shortened eliminating its part not directly related to explanation of the particular meaning, a supplement in square brackets, regular letters has been added to the illustrative text (not understandable without it).

IX. The headword, fixed word groups, phraseological units and illustrative material is presented in traditional Latvian phonetic transcription that (unlike Standard Latvian) reflects the pronunciation of *e*, *ē* in differentiated ways – close sound, e. g. in the words *ezis*, *ceņkle*, *mēle*, and open sound, e. g. in the words *dēguns*, *dēls*, *ēna*, as well as the pronunciation of *o*: short vowel *o*, e. g. in the word *bloks*, long vowel, e. g. in the word *mōls*, or diphthong, e. g. in the word *uōla*. (To be added that in the subdialect frequently appear variant names with short or long vowel, or diphthong: *boja* and *buōja*, *lōze* and *luōze*.)

Considering that in Nīca subdialect the same vowel and consonant phonemes are present as in Standard Latvian, the headword reflected in morphological-phonematic spelling in many cases corresponds to the standard form of this word, e. g. *drāna*, *badīt*.

To facilitate the comprehension of text contents, phonetic transcription has been simplified in many cases. In the dictionary has not been shown the weakened pronunciation of vowels in open end syllables observed in the subdialect (that is reflected by a small letter of the respective vowel written at the upper line of short letters), in these cases there appears a normal size letter.

There are some deviations in sound designations as well. For instance, the affricates *ʒ* and *ʒ̣* are not shown, they (like in Standard Latvian) are written as *dz*, *dž*.

Non-syllabic *i* designated by *ḷ* in the phonetic spelling is not reflected (replaced by consonant *j* in the dictionary), likewise non-syllabic *u* designated by *ḹ* in the phonetic spelling (replaced by consonant *v*). The use of velar sound *ŋ* before consonants *k* and *g* is not indicated (in the words *añka*, *dañgs*, *luñka*, *sprañgs*).

Reflecting the real pronunciation of consonants and consonant clusters, assimilation and fusion is indicated in the illustrative text: *staps* < *stabs*, *draūks* < *draūgs*, *actât* vai *acstât* < *atstât*, *iskust* < *izkust*, *uššaūt* < *uzšaūt*, also the sound fusion *ts* and *ds*, e. g. in the words *cic* < *cits*, *gaĶc* < *gaĶds*.

Palatalized pronunciation of the consonant *r* is indicated (*grūti*, *rukata*).

To facilitate the perception of the text, the length resp. semi-length of consonants is not indicated, e. g. in the words *lapa* < *lap:a*, *reti* < *ret:i*.

The syllable margin is marked by a hyphen in cases when it is necessary for identification of the sounding of a word, e. g. *ne-isejama*.

Second or third syllable stress is shown in the entry head, e. g. *acu-mirkliis*; *daž-dažāds*.

As for the headword, fixed word groups, similes and phraseological units, intonation usually is marked only in the root syllable except some cases when for instance no variations have been observed in the suffix syllable of the particular word. As the variability of intonations in prefixes and suffixes is characteristic to the subdialect, usually it is not reflected in headwords – they are presented without intonations, except for cases when no versions of intonations have been attested. Intonational differences of these syllables are revealed in the illustrative text.

Several linguistic or subdialectal features are not reflected in the headword:

1) assimilation of voiced / voiceless consonants: *aizskriēt* > *aisskriēt*; *atstâtīt* > *actâtīt*; *baņgs* > *baņks*,

2) voiceless affricates *c* and *č* that are produced in the pronunciation in juncture of stem and ending morpheme: *balts* > *balč*; *guōds* > *guōc*,

3) insertion of vowels (e. g. of the sound *i* in nominative singular of *o*-stems if the ending is preceded by a noise consonant or its combination with *l*, *m*, *n*, *r*): *kakls* > *kaklis*; *krēsls* > *krēslis*,

4) transformation of the auslauts *-tājs*, *-ājs*, *-ējs* to *-tāš*, *-āš*, *-ēš*: *brūklenājs* > *brūklenāš*;

dzêrējs > dzêrēš,

5) loss of consonant palatalization before š in nominative singular of *īo*-stems: *ceļš* > *celš*;
apaļš > *apaļš*.

Sounds or syllables frequently disappearing in the subdialect are usually shown in brackets in the headword: *a(t)paķaļ*, *bū(v)meīstars*.

Irregular phonetic changes, for instance irregular qualitative change of a vowel, diphthong or consonant, sound insertion, addition, epenthesis, are shown in the headword: *ašēka*, *seřkans*, *paĩrīt*, *čũčis*, *stiēģelis*.

Abbreviations

adj.	–	adjective
adv.	–	adverb
akuz.	–	accusative case
c.	–	stem
comm.	–	noun of common gender
dat.	–	dative case
dem.	–	diminutive
divd.	–	participle
dsk.	–	plural
eif.	–	euphemism
f.	–	feminine
folkl.	–	(a word appearing in) folk-lore
gal.	–	ending
gs.	–	century
ģen.	–	genitive case
hum.	–	humorous
instr.	–	instrumental case
interj.	–	interjection
iron.	–	ironically
jaun.	–	newer (variation or form)
komp.	–	comparative degree
konj.	–	conjunction
lamuv.	–	term of abuse
lit.	–	standard form
lok.	–	locative
m.	–	masculine
med.	–	(a word appearing in) medicine
mil.	–	(a word appearing in) military sphere
mīlin.	–	endearing shade
nelok.	–	undecidable word
nenot.	–	indefinite (ending)
niev.	–	slighting shade
not.	–	definite (ending)
novēc.	–	obsolete word
noz.	–	meaning
num.	–	numeral
okaz.	–	occasional word
pag.	–	past
pārn.	–	figurative (meaning)
part.	–	particle
pers.	–	person
poēt.	–	poetical shade
prep.	–	preposition
pron.	–	pronoun
refl.	–	reflexive
rel.	–	(a word appearing in) religion
sal.	–	compare!
sar.	–	in conversation (with)

simb.	–	symbol
sk.	–	see!
subst.	–	noun
sugasv.	–	common name
u. c.	–	and others
u. tml.	–	and similar (ones)
v.	–	verb
val.	–	in the speech
vēst.	–	historical
vienk.	–	slang
vok.	–	vocative case
vsk.	–	singular

Symbols

~	–	drawn intonation: <i>drēbe</i>
^	–	non-drawn intonation: <i>diēna</i>
`	–	falling intonation: <i>nēsi</i> (< <i>neesī</i>)
ˆ	–	rising-falling intonation: <i>ūzlikt</i>
·	–	syllable accent: <i>tikpat</i>
-	–	syllable margin: <i>kā-īna</i>
^I II	–	(Roman numeral before headword) indicates a homonym: ^I <i>gaŕs</i> , ^{II} <i>gaŕs</i>
→	–	within explanation of word meaning points to relation with another word of the same root (shown spaced out): <i>gruzdums</i> subst. Rezultāts → <i>gruzdēt</i> .
/	–	separates samples in the illustrative text
//	–	separates shades of word meaning; (in the Guide) points to parallel forms and variant names
(?)	–	after an explanation of word meaning marks that this explanation may be not precise; after illustrative text indicates that its content may be dubious
‘?’	–	instead of explanation of word meaning indicates that the meaning of this word is unknown
>	–	turned into
<	–	originates from
[]	–	separates explanations and supplements within illustrative text
[..]	–	points to an omission in the cited sample
□	–	indicates that a fixed word group (word-group name) follows
◇	–	indicates that a simile or phraseological unit follows
:	–	after a headword, indicates that this word appears in a fixed word group
‘ ’	–	marks the word meaning (in the subdialect description)
-	–	separates a word-group name, simile, phraseological unit from the explanation of its meaning